

UNIVERZA EDVARDA KARDEJJA V LJUBLJANI

FILOZOFSKA FAKULTETA

ODDELEK ZA SLOVANSKE JEZIKE IN KNJIZEVNOSTI

DIPLOMSKO DELO

Naslov: MENJAVE JEZIKOVNIH ZVRSTI V ŠTIRIH NASELJIH V BOHINJU
(v Bohinjski Bistrici, Srednji vasi, Stari Fužini in na Koprivniku)

Mentor: dr. BREDA POGORELEC

KRANJ, NOVEMBER 1987

TATJANA DOLŽAN

V S E B I N A

	stran
U V O D	1
Metoda	6
Predstavitev območja in izbranih naselij	10
S O C I A L N E Z V R S T I	17
a) k r a j e v n i g o v o r i (n a r e č j e)	17
Jezikovne posebnosti bohinjskih krajevnih govorov	17
Novejše spreminjanje značilnosti krajevnih govorov	20
Bistriški govor	22
Primarni jezik sporočanja med prebivalci Stare Fužine, Srednje vasi in Koprivnika	23
Krajevni govor in zavest pripadnosti vaški skupnosti	26
b) p o g o v o r n i j e z i k	28
Bistriški pogovorni jezik	28
Pogovorni jezik - novopridobljena govorica	30
Raba pogovornega jezika v vsakdanjem sporočanju prebivalcev Stare Fužine, Srednje vasi in Koprivnika	32
Odnos govorcev do pogovornega jezika	33
c) i n t e r e s n e g o v o r i c e	35
Sleng mladostnikov/šolarjev	35
Žargoni posameznih interesnih in poklicnih skupin	36
č) z b o r n a s l o v e n š č i n a	37
Pasivno sprejemanje zborne slovenščine	37
Aktivno obvladovanje zborne slovenščine	39
Odnos do pouka slovenskega jezika	43
F U N K C I J S K E Z V R S T I	44
J e z i k p r a k t i č n e g a s p o r o č a n j a	44

Sporočanje prek oglasnih desk	44
Napisih na stavbah	50
Obvestilni in reklamni panoji	53
Spominske plošče	55
Z A K L J U Č E K	59
O P O M B E	69
L I T E R A T U R A	72
V I R I	72
PRILOGA 1 - STANDARDNI VPRAŠALNIK	73
PRILOGA 2 - TEMELJNA VPRAŠANJA IN SMERNICE INTERVJUJEV	75
PRILOGA 3 - ABECEDNI SEZNAM INFORMATORJEV	76
PRILOGA 4 - IZREZEK IZ POLTEDNIKA GORENJSKI GLAS	<u>78</u>

U V O D

Zvrstna razslojenost slovenskega jezika je zadnja desetletja živahno obravnavan problem stroke. Slovenski jezik nam je danes sistem vseh jezikovnih sredstev, vseh načinov njihove uporabe in sestavov, kar jih v medsebojnem sporazumevanju uporabljajo ali so jih uporabljali vsi pripadniki slovenskega naroda skupaj (z izjemo sporazumevanja med Slovenci v tujih jezikih, na primer v latinščini ali nemščini)¹.

Teoretično vsa jezikovna sredstva, načine njihove uporabe in sestave razvrščamo v skupine za sporočanje v konkretnih govornih položajih, v t.i. jezikovne zvrsti. Pri nas se je uveljavila razdelitev po načelih praške šole. Okvirno jo predstavljamo z večrazsežnostnim sestavom:

1. socialne zvrsti (zborni, pogovorni jezik, narečje)
2. funkcijske zvrsti (jezik praktičnega sporočanja, strokovno-znanstveni, publicistični, umetnostni jezik)
3. prenosniške zvrsti (govorjeni, pisni jezik)
4. časovne zvrsti (sodobni slovenski jezik in njegove zgodovinske stopnje)².

Skupine zvrsti so si hierarhično podrejene; vsaka socialna zvrst lahko načeloma razvije vse funkcijske zvrsti, vsaka zvrst se lahko govori ali piše. Meje med zvrstmi so le teoretično, shematično določene; zelo veliko jezikovnih sredstev je zvrstno bolj ali manj nevtralnih in jih lahko uporabljamo v vseh zvrsteh, možno je tudi, da tipična prvina ene zvrsti, če jo uporabljamo v drugi zvrsti, najprej učinkuje slogovno zelo opazno, s pogostejšo rabo pa se nevtralizira. Zvrstno razplastena so jezikovna sredstva vseh ravnin slovenščine - glasoslovna, oblikoslovna, skladenjska, besedoslovna itd.

Takšna delitev na skupine zvrsti je temeljna, vsako pa lahko delimo še naprej na podzvrsti, ki predstavljajo delne sestave;

narečje je diasistem številnih krajevnih govorov, pogovorni jezik je lahko visoki z mnogo interferenc knjižnega jezika ali nižji z jezikovnimi sredstvi krajevnih govorov, vključuje pa tudi interesne govorice sleng, žargon in argo, itd. Uporabimo lahko še drugačna merila za delitev na pozvrsti; na primer starost govorca (otroški jezik/jezik odraslih), pripravljenost (sredstva pripravljenih/improviziranih sporočil), sklenjenost (samogovor/ dvogovor), javnost (zasebna/javna sporočila), itd.; v zadnji stopnji bi lahko določili mesto vsaki skupini sredstev posameznika (idiolektu) ali posameznega sporočila v sestavu zvrsti. Takšna razdelitev slovenskega jezika pa se v vsakem primeru nanaša le na strukturo jezika, iz katere govorniki rabijo jezikovna sredstva.

Socialne zvrsti slovenskega jezika so skupine jezikovnih sredstev, ki jih govorci rabijo v različnih govornih položajih glede na svoje zmožnosti prilagajanja, odvisno od izobrazbe, poklica, govornih navad okolja itd. Zborni jezik je edini ustaljen sestav, ki je kodificiran in deležen največ sistematičnega kultiviranja, ker soustvarja in utrjuje zavest o slovenski jezikovni in narodnostni skupnosti. Kot tak obsega celotno ozemlje SRS in ga vsaj pasivno obvladajo vsi Slovenci, kot učni predmet in jezik sporočanja pa je uveden tudi v šolski sistem. Merilo rabe zbornega jezika je javnost govornega položaja; zlasti je pisni jezik funkcijsko najrazličnejših besedil, kot govorjeni pa se rabi v oddajah RTV, v gledališču in na javnih nastopih vseh vrst. Tudi narečje/krajevni govori je ustaljen sestav, rabljen v vaških okoljih Slovenije. Mnogim Slovencem je prvi jezik, ki se ga nauče, vendar ima zelo omejen obseg rabe; pogosto jezikovna skupnost posameznega krajevnega govora obsega le nekaj vasi ali celo le eno samo. Jezikovna sredstva krajevnega govora so zato lahko tudi znak pripadnosti določenemu delu Slovenije ali celo določeni vaški skupnosti. Z vplivanjem zbornega jezika na narečje se oblikujejo

variante pogovornega jezika; višje vključujejo številne interference zbornega jezika in jih obeležuje raba v javnosti, nižje variante z več jezikovnih sredstev krajevnih govorov pa se uveljavljajo v večjih pokrajinskih središčih namesto krajevnih govorov, pogosto tudi kot prvi jezik govorca. Sestav variant pogovornega jezika ni ustaljen. Posamezne skupine v slovenski jezikovni skupnosti oblikujejo sebi lasten jezik z uporabo jezikovnih sredstev, zlasti besedja, na neformalen, vsakokratno različen način. Te - t.i. interesne govorice izhajajo iz pogovornega jezika in so delni sestavi. Sleng kot neformalna oblika pogovornega jezika³ je lahko jezik ene generacije, navadno šolarjev, mladostnikov ali po drugačnih merilih oblikovane neformalne družbene skupine. Žargon kot poseben, od sprejetega strokovnega različen slovar združuje ljudi istega poklica ali dejavnosti⁴. Raba obeh je omejena, zunaj skupine, ki ju je ustvarila, močno stilno zaznamovana, deluje smešno in celo nerazumljivo, čeprav posamezne besede ali sintagme lahko sčasoma kot nevtralne dobe mesto v pogovornem ali strokovnem jeziku. Obstoj tretje interesne govorice - argoja - je v današnji slovenski jezikovni skupnosti še sporen⁵, čeprav bi v to šifrirano podzvrst lahko uvrstili otroške jezikovne igrice, jezik narkomanov ali drugih skupin z družbenega dna ali obrobja družbe, kot so nekdanj bili rokovnjači in njihov argo.

Funkcijske zvrsti so skupine jezikovnih sredstev, tipične za sporočanje z enakimi ali podobnimi nalogami v različnih človekovih dejavnostih v družbenem sporazumevanju.⁶ Vsem je skupen del sestava; zlasti v glasoslovju in oblikoslovju, manj v skladnji in besedišču. Posamezna besedila pogosto nastajajo s stapljanjem dveh ali več zvrsti, na primer novinarska reportaža iz publicističnega in umetnostnega jezika.

Jezik praktičnega sporočanja uporabljamo za preprosta govorjena

in pisna sporočila, obvestila, objave itd. v javnosti za najširši krog ljudi, zasebno pa v pismih, voščilih in čestitkah ter vsakdanjem sporazumevanju. Značilna zanj je nestrokovna in deloma nenatančna raba besed, posebno uradnih poimenovanj, ter kratke in nezapletene povedi, ki so oblikovane gospodarno z vsem razmljivimi in slogovno neopaznimi besedami. V besedilih se pogosto staplja s publicističnim ali praktično strokovnim jezikom. Podzvrsti strokovno-znanstvenega jezika rabijo ljudje raznih strok pri svojem delu in v zvezi z njim. Predvsem s praktično strokovnimi (zlasti poslovnimi in uradovalnimi) in poljudno-znanstvenimi besedili pa se srečujemo domala vsi. Vsem podzvrstem je skupno natančno, čustvenega očiščeno besedje in mnogi, v stroki enopomenski, izrazi - termini. Stopnja zapletenosti povedi, število terminov in tujk in uporaba grafičnih simbolov in ponazoritev, navedkov iz drugih besedil inp. raste od najpreprostejšega - praktično strokovnih besedil - prek poljudno-znanstvenih in strokovnih do najzahtevnejšega - znanstvenih razprav. Publicistični jezik obeležuje njegova raznovrstnost tako glede načina obravnave posameznih tem - gospodarski, športni, kulturnopolitični, zunanjepolitični inp. članki kot tudi v obliki - novice, reportaže, intervjuji, komentarji inp. Značilna je njegova posredovalna vloga, ko želi hitro in svojemu občinstvu razumljivo prenesti določeno vest, opisati dogodek itd. ter obenem vplivajska vloga - bralca/poslušalca zainteresirati, vznemiriti ali kako drugače vplivati nanj ter tako svoj izdelek uspešneje prodajati. Pogosto zato posegajo po jezikovnih sredstvih ostalih zvrsti in za kratek čas uveljavljajo posamezne besede ali besedne zveze kot modno, za hitro in učinkovito ubesedovanje priročno sredstvo. Umetnostni jezik naj ne bi delovalle s svojo vsebino, pač pa tudi z estetsko oblikovanostjo, ki je obenem

nosilec sporočila. Merila za določanje podzvrsti so različna; govorimo o vezani in nevezani, dramski ali nedramski zvrsti,⁷ a tudi lirskem, dramskem in epskem ubeseditvenem načinu. Vedno pa umetnostni jezik išče nove izrazne možnosti z različnimi slogovnimi oblikami ter z uporabo dialektizmov, zastarelih ali starinskih izrazov, žargonizmov in slengizmov in tudi novoustvarjenimi besedami.

Stoletja je bila slovenščina v stiku z latinščino in nemščino, ki sta zapolnjevali številne govorne položaje, ki sicer v enojezičnih družbah pripadajo narodnemu jeziku, tako v upravi, znanosti, šolstvu, delno v cerkvi. Ves čas je potekalo prizadevanje za širjenje, obvladovanje vseh formalnih položajev, torej za oblikovanje in razvijanje posameznih zvrsti slovenščine, kar je omogočilo najprej prehod iz diglosije oz. delne diglosije v enakopravnost s prej dominantno nemščino in končno omogočilo jezikovno samostojnost po prvi, zlasti pa po drugi vojni⁸. Razvitost posameznih zvrsti sodobne slovenščine nam odslikava današnjo oblikovanost slovenske družbe in stopnjo razvitosti posameznih dejavnosti v njej.

Merila za rabo jezikovnih sredstev te ali one zvrsti glede na govorni položaj pri sporočanju so ustaljena. Posamezni govorec si tovrstna pravila pridobi hkrati z učenjem jezikovnega sistema. Od vrste in količine govornih položajev, ki jim je izpostavljen in si zanje razvije svoje komunikacijske zmožnosti ter, zlasti pri funkcijskih zvrsteh, tudi od izobrazbe, je odvisna stopnja obvladovanja posamezne zvrsti slovenskega jezika. Če govorec govornemu položaju ustreznega koda ne obvlada ali ne dovolj, si izbere tistega, ki mu je domač, a okolica to pogosto začuti kot neprimerno, v takih primerih je neznanje ustreznega koda lahko tudi močna ovira za komunikacijo.

Predmet te naloge so menjave jezikovnih zvrsti v vsakdanjem sporočanju prebivalcev štirih naselij v Bohinju: Bohinjske Bistrice, Stare Fužine, Srednje vasi in Koprivnika. V centru zanimanja so torej jezikovne zvrsti, kot so bile teoretično predstavljene zgoraj, v obravnavanih naseljih pa se pojavljajo v različnem obsegu, večji del funkcijskih zvrsti pa sploh ne. Okoliščine menjav ene zvrsti z drugo so predstavljene posebej glede na udeležence sporočanja, njihovo krajevno pripadnost, starost, izobrazbo, obenem pa je pozornost usmerjena tudi na odnos udeležencev sporočanja do posameznih zvrsti in njihovo menjavo glede na govorni položaj. Izbira območja in naselij je bolj ali manj naključna in, ker dosedaj podobnih raziskav iz drugih delov Slovenije nimamo, dobljeni zaključki tudi nimajo primerjalne, konotativne veljave, ki bi posebej podčrtala izbiro naselij v bohinjskem kotu. Pač pa ima naloga deloma monografske ambicije; načenja vprašanje zaprtosti/odprtosti obravnavanih naselij komunikaciji z ožjo in širšo okolico ter išče morebitne povezave s predmetom te naloge.

Metoda

Pri pripravi diplomske naloge sem uporabila naslednje naloge:

1. pisno in fotografsko beleženje javnih napisov, obvestil in objav
2. intervju z nestandardnim vprašalnikom
3. opazovanje jezikovnih navad v posameznih govornih položajih
4. zbiranje pisnega gradiva posameznih ključnih institucij: šole (COŠ Janez Mencinger Bohinjska Bistrica s podružnicama v Srednji vasi in na Koprivniku), turističnih društev (Bohinjska Bistrica in Bohinj-jezero), Gozdarsko kmetijske zadruge Srednja vas, župnij Bohinjska Bistrica in Srednja vas.

Ad 1

Že pri prostorskem seznanjanju z obravnavanimi naselji sem

sproti fotografirala ali zapisovala vse napise na stavbah, v izložbah in na oglasnih deskah. Pozneje sem redno spremljala objave in obvestila na oglasnih deskah.

Ad 2

Sprva sem si sestavila vprašalnik z vprašanji o pisnem sporočanju v naseljih, razslojenosti jezika na socialne in funkcijske zvrsti in pojavljanje zbornega/visokega pogovornega jezika v javnih govornih položajih (priloga 1). Prve informatorje sem si izbrala med učitelji v Bohinjski Bistrici in jih spraševala točno po vprašalniku. Hitro sem ugotovila, da so odgovori splošni in se v pogovoru mimo vprašalnika prepričala, da infomator ve veliko več. Ko so mi manj izobraženi, starejši Bistričani zapovrstjo odklonili sodelovanje, brž ko se je v mojih rokah prikazal natipkani vprašalnik⁹, sem tak način intervjuvanja opustila. Na manjši listič sem si zabeležila le nekaj problemskih sklopov: raba narečja (kot izhodišče pogovora), razlike v rabi jezikovnih sredstev glede na govorca (starost, krajevni izvor, izobrazba, zaposlitev v Bohinju ali zunaj območja), jezikovna sredstva glede na govorni položaj (javni/zasebni, v domačem krogu/z neznanci), pisno obveščanje in bralna kultura (priloga 2). V pogovoru sem postavljala vprašanja čim točneje glede na sogovornikov položaj v vaški skupnosti in čim konkretnije glede na ugotovljene značilnosti krajevnih govorov, pokrajinskega pogovornega jezika in govornih navad (iz neposrednega opazovanja). Vse pogovore (razen petih, ko je ali sogovornik odklonil snemanje ali pa mi je zatajila tehnika) sem snemala z manjšim kasetofonom na kasete, kljub temu pa je bil pogovor navadno kar sproščen, saj smo k odgovorom pogosto navezali šale in anekdote. Informatorje sem si izbirala s pomočjo informacij posameznih informatorjev glede na udeležенost v življenju naselij, starost, izobrazbo, zaposlitev v območju ali zunaj nje, spol in

komunikativnost, v bistvu pa seveda precej naključno. Izbrani sogovorniki so zato zelo različno stari, izobraženi in v življenju naselij zavzemajo različno mesto (družbenopolitični delavci, učitelji, vzgojiteljice, člani in funkcionarji društev, pasivni udeleženci dogajanja). Intervjuvala sem 38 sogovornikov, starih od 83 do 20 let (priloga 3). Statistično gledano je teh 1,3 % od vseh prebivalcev štirih naselij premalo za reprezentativen vzorec, zato sem se že na začetku usmerila v kakovostno vrednotenje raziskovanega predmeta.

Intervjuji so potekali največkrat v sproščeni pogovorni gorenjščini z več ali manj jezikovnih sredstev krajevnih govorov.. Le z izobraženci (duhovnikoma, učitelji, vzgojiteljicami, itd.) smo rabili višjo varianto pogovornega jezika (nekaj jih je tudi priseljenih v Bohinj). Največkrat sem izbiro koda prepustila sogovorniku, ker ga nisem želela posiljevati z že tako ne preveč udobnim govornim položajem. Najteže je bilo s sogovorniki, ki so govorili močno narečno obarvan pogovorni jezik; da bi ne ustvarjala poudarjene jezikovne neenakosti med nama, sem tudi jaz skušala govoriti bolj narečno, tako kot govorim s svojimi starimi starši¹⁰. Obenem sem sogovorniku skušala osvestiti (ga spomniti) rabo različnih jezikovnih sredstev (čisto konkretnih kot so posamezne besede, švapanje, drugotno mehčanje itd.) v različnih govornih položajih. Razen na Bistrici so mi informatorji običajno zagotovili, da "med svojimi" govore "po domače", a meni da to ne bi bilo razumljivo - v dokaz so povedali stavek z izbranimi narečnimi izrazi. Navadno so v pogovoru s pripombami sodelovali tudi družinski člani informatorja, kar je bilo nadvse koristno, ker smo v kresanju različnih mnenj ugotovili več kot bi sicer, obenem pa je kasetofon beležil tudi sporočanje med družinskimi člani.

Posebno vprašanje intervjujev je bila uporaba poimenovanj za posamezne zvrsti slovenskega jezika, kajti strokovnih terminov niso razumeli (razen "harečje") in sem jih morala razložiti, na primer: zborni jezik - tako kot na radiu, kot v časopisu, pokrajinski pogovorni - kot ravnatelj bistriške osemletke, kot v Radovljici in Kranju, narečje - po domače, po fužinarsko, srenjsko, bistriško, koprivnjekarsko. Navadno so mi povedali še, kako oni poimenujejo takšno govorico, kar sem vključila v nalogo.

Ad 3

Ves čas terenskega dela sem opazovala in beležila jezikovno dogajanje okoli sebe. Prisostvovala sem različnim govornim položajem v naseljih; nekaterim bolj ali manj naključno - v trgovinah, gostilnah, v uradu turističnih društev, pogovorom na ulici in v avtobusu, na avtobusni postaji, pogovorom v družinah, kjer sem intervjuvala, nekaterim pa namensko - gledališki predstavi, komemorativni slovesnosti, svečanostim ob 29. novembru, otvoritveni slovesnosti, sestanku pašne skupnosti. Glede na manj natančno določanje socialne in krajeвне identitete posameznega govorca (posebej v trgovinah, gostiščih, na ulici, v avtobusu itd.) tako zbrano gradivo lahko le dopolnjuje intervjuje, pritrjuje izjavam ali pa jih zavrača. Pogosto sem tudi naključno mimoidoče povprašala o kakšni posebnosti, ki smo ji skupaj bili priča, in navadno so "radovednemu tujcu" kar radi pojasnili.

Ad 4

Tovrstno zbiranje pisnega gradiva je bilo vključeno v intervjuje s predstavniki omenjenih institucij. Nemogoče pa je preveriti, ali so mi takšno podarjeno gradivo selekcionirali glede na jezikovne značilnosti (pomanjkljivosti).

Predstavitev območja in izbranih naselij

Bohinj je alpska kotlina na severozahodu Slovenije, značilno ledeniško obdelana kotanja z ozkim izhodom-vhodom skozi Sotesko proti Bledu v Zgornjesavsko dolino. Nekdaj z obširnimi gozdovi poraščeno pokrajino, oblikovano v Spodnjo dolino ob Savi Bohinjki in Zgornjo dolino v podnožju Triglavskega pogorja, ravnico od izvira Savice do jezera in Nomenjsko kotlino, so ljudje obiskovali že v bronasti dobi, dokazano naselili pa v halštatski. Ilirskim Karnom, ki so si postavljali gradišča s topilnicami železa enako kot v Soški dolini na razglednih gričih, kakršen je znani Ajdovski gradec, so sledili Rimljani, ki so Bohinj vključili v provinco Noricum, znano po izdelovanju tedaj najboljšega jekla¹¹. V dobi selitve narodov so se nato v kotlino naselili Slovani, arheologi so njihovo prisotnost dokazali v Zgornji dolini z grobovi iz 9. stoletja.¹² V visokem srednjem veku je večina Bohinja postala last škofov v Briksnu, ki so nadaljevali kolonizacijo obeh dolin tudi z naseljevanjem Tirolcev in Korošcev, o čemer še danes pričajo priimki Korošec, Rozman in p., z juga pa so prihajali tudi Lahi¹³. V Češnjici in pod Studorjem so bili tedaj naseljeni kosezi, ki pa so s stoletji izgubili položaj imenitnikov, ohranili pa so privilegije pri urbarskih dajatvah¹⁴. Od naselitve pa nekako do 16. stoletja se je nadaljevalo krčenje novih obdelovalnih površin, osnovna gospodarska dejavnost pa je bila živinoreja in skromno poljedelstvo. Bohinjski podložni kmetje so aktivno sodelovali v kmečkem upor¹⁵, kar je njihova posestva za naslednja stoletja zaznamovalo z dolžnostjo plačevanja puntarskega denariča¹⁵. V 16. stoletju - 1540 in 1562 - sta spet zagoreli dve večji fužini na Bistrici in pri Stari Fužini in oživili nekdanj tako živahno izkoriščanje domače rude in lesa¹⁶. Bohinjci so postali kopači rude, oglarji in fužinarji, a še vedno ostali tudi kmetje. Vendar

zgolj kmečka proizvodnja tedaj očitno ni več zmogla preživeti vseh Bohinjcev, saj so se nekateri lotili izdelovanja lesenih predmetov za prodajo. Toliko hujši udarec bohinjskemu gospodarstvu je bilo pomanjkanje rude v 19. stoletju, ki je najprej sprožilo prodajo Zoisovih fužin Kranjski industrijski družbi (1868) in nato postopno ugašanje fužin, dokler 1901. leta niso prenehali še s kopanjem železove rude¹⁶. Že sredi 19. stoletja so se bohinjska kmečka gospodarstva zato preusmerila v intenzivno mlečno živinorejo s pašo na planinah in sirarstvo¹⁷. Dodatni zaslužek se jim je nudil tudi s prodajo lesa in prevozništvom. Do preloma stoletja je bil Bohinj povezan s svetom po težavni, mestoma nevarni vozni poti skozi Sotesko ali po stari tovarni poti prek Baškega sedla na Primorsko. Predvsem po slednji je stoletja odhajalo v svet železo in železarski izdelki pa maslo in izdelki lesne obrti, prihajalo pa vino, sol in drobni potrošni predmeti ter vpliv evropskega zahoda. 1906 pa je državna železnica Jesenice-Gorica s predorom skozi Spodnje bohinjske gore Bohinj na široko odprla svetu¹⁸. Že do I. svetovne vojne, še intenzivneje pa med obema vojnama, so prihajali turisti iz Gorice in Trsta. Podjetnejši Bohinjci so uredili gostišča in tujske sobe, gradili hotele, drugim se je ponudila možnost redne službe v turizmu. Železnica pa je moškemu delu prebivalstva odprla pot tudi na Jesenice, v železarno¹⁹.

V petdesetih in šestdesetih letih po drugi vojni je bohinjska planšarska živinoreja močno opešala, s kmetijstvom se po podatkih iz leta 1981 ukvarja le še 7 % prebivalcev²⁰. Na Bistrici je zraslo nekaj industrijskih obratov, ki pa so podružnice večjih tovarn. Veliki načrti v turizmu kar nimajo uspeha, še manj, da bi omogočili zaslužek večini Bohinjcev. Mnogo, predvsem mladih in izobraženih, se seli bliže mestu zaposlitve, ven iz Bohinja, ki mu uspešno prihodnost obetajo le razni načrti in programi, sicer pa ostaja lepa alpska, ljudem negostoljubna kotlina.

Bohinjska Bistrica se že od začetka stoletja krepí in oblikuje v upravno in gospodarsko središče Bohinja. Edina od 23 bohinjskih naselij ima različno poimenovane ulice, kar jo približuje podobi urbanega naselja, trga. Tu se nahaja večina gospodarskih organizacij - Gradbeno podjetje, obrata Lip Bled, ena od Almirinih TOZD, Gozdno gospodarstvo Bled pa tudi enota Ljubljanske banke, zdravstveni dom z lekarno, železniška postaja, postaja Ljudske milice, celodnevna osnovna šola (COŠ) Janez Mencinger (s tradicijo pouka od začetka 19. stoletja), otroški vrtec, kinodvorana, večnamenska dvorana z odrom in knjižnica v domu Joža Ažmana, pošta in krajevni urad. V naselju je več trgovin (vse prodajajo le prehrabene artikle ter časopisje), bifejev in gostišč, tudi slaščičarna. Naselje ima krajevni muzej v hiši Tomaža Godca in zasebno muzejsko zbirko Mali vojni muzej. Poleg kulturnoumetniškega društva delujejo številna druga - gasilsko, planinsko, smučarsko, turistično, društvo likovnikov Alplik in društvo Mali vojni muzej ter taborniški odred. Kmečka dejavnost je potisnjena ob rob življenja naselja, posamezniki delajo na podedovani kmetiji ob zaposlitvi v tovarni. Pač pa naselje stanovanjskih blokov in zasebnih hiš priča o številnem delavstvu. Število prebivalcev zadnjih sto let vztrajno raste (tab. 1)²¹, vendar se odseljevanje mladih tudi v tem naselju kaže v naraščanju števila starejših Bistričanov (tab. 2). Delež izobražencev je večji kot v vseh ostalih naseljih (tab. 3), se pa večinoma vozijo na delo v gorenjska mesta ali učijo na osnovni šoli. Tudi sicer se dobršen del bistriških delavcev vsakodnevno vozi v službo drugod na Gorenjsko (tab. 4).

Stara Fužina je danes drugo največje bohinjsko naselje, tradicionalno vaško zasnovo spodbija le nekaj večji delež izobražencev (predvsem učiteljic), ki s svojo aktivnostjo v KUD napolnjujejo pred nekaj leti zgrajen kulturni dom. V vasi imajo trgovino, dva bifeja in gostilno, gasilski dom in Planšarski muzej.

Na robu naselja se nahaja več počitniških domov in zasebnih počitniških hišic. Tudi sicer se precej vaščanov ukvarja z oddajo turističnih sob, nekaj jih je zaposlenih v hotelih in restavracijah v bližnjem Ribčevem lazcu in Ukancu, večina pa se jih vozi na delo drugam (tab. 4). Število prebivalcev narašča, a se dviga tudi povprečna starost (tab. 1 in 2), kar pojasni tudi velik delež vaščanov z dokončano štiri- ali osemletno osnovno šolo (tab. 3).

Srednja vas je bila dolga stoletja bohinjsko upravno in cerkveno središče, danes ima tu svoje prostore le Gozdarsko kmetijska zadruga (GKZ) Srednja vas, ki je obenem tudi edina gospodarska organizacija, s sirarno v Srednji vasi in lesnim obratom v Češnjici, v Zgornji dolini. V vasi imajo krajevni urad (le izpostava bistriškega), pošto, knjižnico, otroški vrtec, štirirazredno podružnico bistriške osemletke, dve trgovini, dve gostilni, frizerski salon in gasilski dom. Aktivno delujejo planinsko, gasilsko in kulturnoumetniško društvo Triglav, lovska družina. Tudi v tej vasi število prebivalstva sicer narašča, a se obenem stara (tab. 1 in 2). Izobražencev je malo, še tisti, ki jih je zabeležil popis 1981, ne žive več vsi doma. Krepko čez tretjino vaščanov ima dokončanih štiri ali osem razredov osnovne šole, ostali - večinoma mlajši rod - pa so si z nadaljnjim izobraževanjem pridobili poklic (tab. 3). Dnevni odliv delovne sile in šolarjev presega 80 %. Še vedno pa je zelo živo delo na kmetijah ob zaposlitvi v tovarni, ker pa so vaščani zelo povezani med seboj s sorostvenimi in medsosedskimi vezmi, jih je malo, ki s kmečkim delom sploh nimajo opravka.

Koprivnik je od obravnavanih najmanjše naselje in tudi najbolj odmaknjeno. Gospodarskih organizacij v vasi ni, pač pa štiri-razredna podružnica bistriške osemletke, trgovina, gasilski dom, gostilna, cerkev - torej osnovne vaške institucije. Skupaj z Gorjušami tvori Koprivnik eno krajevno skupnost; ker pa imajo na

Gorjušah sodobnejši in večji gasilski dom, se je večina družbeno-politične in društvene/družabne dejavnosti namestila na Gorjušah. Koprivnjekarji imajo le lastno gasilsko društvo, ustanovljeno pred dobrimi desetimi leti. Število prebivalcev se zadnjih trideset let vztrajno zmanjšuje, obenem pa zelo povečuje delež starejših (tab. 1 in 2). Na Koprivniku zabeležna izobraženca sta učitelja, večina vaščanov pa ima dokončano štiri ali osemrazredno osno šolo (tab. 3). Dnevna migracija delavcev je okrog 90 %, v vasi si zaposleni le učitelji in trgovki.

Obravnavana naselja so, z izjemo Koprivnika, največja naselja v območju, ki je ~~fiscer~~ v gospodarski in demografski krizi; v 14 bohinjskih naseljih se manjša število prebivalcev, v vseh 23 pa se zvišuje povprečna starost²². Skrbi izseljevanje tehničnih izobražencev, doma pa ostajajo učitelji, ki se lahko zaposlijo v bližini doma. Večina poslovočnih delavcev prihaja od zunaj, zlasti direktorji - vsak dan se v Bohinj pripelje v službo okrog 50 ljudi. Priseljujejo se najpogosteje nekvalificirani gozdni in gradbeni delavci iz južnih republik, ki imajo v Bohinjski Bistrici tudi samski dom, ter gostinski delavci, pogosto tudi iz drugih republik. Vendar v Zgornjo dolino val teh priseljencev še ni segel, pač pa je nekaj družin našlo stanovanje v kulturnem domu v Stari Fužini. Sicer so se prometne in avtobusne zveze s svetom v zadnjih desetletjih zelo izboljšale, tako da vozi avtobus za Ljubljano (iz Ljubljane) vsako uro, vlak pa šestkrat na dan v obe smeri. Avtobusne zveze med naselji Zgornje in Spodnje doline niso tako pogoste kot z Ljubljano, najbolj obremenjene pa so zjutraj in popoldne, ko ljudje odhajajo na delo ali se vračajo domov. Zdi se, da je težišče vsega dogajanja turistično razvita Spodnja dolina z Bistrico, Ribčevim lazom in Ukancem ter Stara Fužina.

Tabela 1: Prebivalstvo v letih 1869-1981

		1869	1890	1910	1931	1948	1961	1981	1869 -1981
Bohinj	št. 4500	4314	4578	5190	4817	5186	5144		
	%	-4,13	+6,12	+19,13	-7,18	+7,66	-0,81	+14,31	
Boh.	št. 781	663	870	1154	1082	1388	1754		
Bistrica	%	-15,11	+31,22	+32,64	-6,24	+28,28	+26,37	+124,56	
Srednja	št. 402	444	457	496	448	454	436		
vas	%	+10,45	+2,93	+8,53	-9,68	+1,34	-3,96	+8,46	
Stara	št. 512	526	560	581	506	505	552		
Fužina	%	+2,73	+6,46	+3,75	-12,91	-0,20	+9,3	+7,81	
Koprivnik	št. 265	272	283	302	324	311	232		
	%	+2,64	+4,04	+6,71	+7,28	-4,01	-6,75	-12,45	

Tabela 2: Prebivalstvo po starosti 1961 in 1981

		0-15 let		15-65 let		nad 65 let		skupaj	
		1961	1981	1961	1981	1961	1981	1961	1981
Boh.	št. 404	376	888	1112	96	266	1388	1754	
Bistrica	% 29,10	21,43	64	63,35	6,92	15,20	100	100	
Srednja	št. 116	96	293	269	48	71	454	436	
vas	% 25,55	22	64,53	61,69	10,57	16,28	100	100	
Stara	št. 119	100	333	346	53	106	505	552	
Fužina	% 23,56	18,11	65,94	62,68	10,49	19,20	100	100	
Koprivnik	št. 73	41	218	144	20	47	311	232	
	% 23,47	17,67	70,09	62,06	6,45	20,26	100	100	

Tabela 3: Prebivalstvo, staro 15 in več let po šolski izobrazbi

	SREDNJE ŠOLE					FAKULTETE						
	SKUPAJ	BEZ ŠOLSKÉ IZOBRAZBE	1-3 RAZREDE OŠNE ŠOLE	4-7 RAZREDE OŠNE ŠOLE	OSNOVNA ŠOLA	SKUPAJ	TEHNIŠKE IN TRG. ŠOLE	VIŠJE ŠOLE	VIŠJE ŠOLE	NEZNANO		
Boh.	1378	8	22	297	415	561	350	43	168	33	36	6
Bistrica												
Srednja	340	0	2	114	89	128	103	2	23	0	4	2
vas												
Stara	452	1	10	172	115	142	114	9	19	8	2	2
Fužina												
Koprivnik	191	0	7	107	35	38	26	2	10	2	2	0

Tabela 4: Delavci, glede na kraj dela in stalno bivanje, učenci in študentje glede na kraj šolanja in stalno prebivališče

	D E L A V C I						UČENCI SREDNJIH ŠOL						ŠTUDENTJE		
	SKUPAJ	OSTRŽA	OBČINI	ŠAS	ČAS	INCAL	SKUPAJ	OSTRŽA	OBČINI	ŠAS	ČAS	INCAL	SKUPAJ	OSTRŽA	OBČINI
Boh. Bistrica	808	450	211	146	10	0	87	4	13	70	0	31	3	0	28
Srednja vas	165	20	135	10	0	0	11	0	7	4	0	3	1	0	2
Stara Fužina	189	11	153	25	0	0	33	1	4	28	0	7	1	0	6
Koprivnik	66	7	46	13	0	0	14	0	6	8	0	1	0	0	1

S O C I A L N E Z V R S T I

V vsakem od izbranih naselij prebivalci govorijo od ostalih nekoliko drugačen krajevni govor, razlike pa so močnejše med Zgornjo in Spodnjo dolino, torej bistriški govor : fužinarskemu, srenjskemu, koprivniškemu. Bistriški je najmanj obremenjen z narečnimi posebnostmi in je pravzaprav ena od variant gorenjskega pogovornega jezika, s katerim se Fužinarji, Srenjani in Koprivničarji seznanijo in se ga nauče zunaj svojega rojstnega kraja, zlasti med šolanjem v višjih razredih skupne osnovne šole na Bistrici ter med nadaljnjim šolanjem ali službovanjem drugod po Gorenjskem. Zaradi tega se zdi, da je bistriški govor ostalim nadrejen. Vsekakor se le-ti vse bolj rabijo v zasebnih govornih položajih in le znotraj vsake vasi. V naseljih lahko pričakujemo tudi krajevene govore ali pogovorni jezik priseljencev iz drugih delov Slovenije in celo iz srbohrvaških govornih okolij, ki pa so omejeni na enega ali nekaj govorcev in pogosto vsebujejo interference bohinjskih krajevnih govorov ali gorenjskih pogovornih variant. Vsem pa je nadrejen zborni jezik, ki ima edini izoblikovano pisno podobo in je obenem jezik javnosti in vseh slovenskih javnih občil, prisotnih v Bohinju.

a) k r a j e v n i g o v o r i (n a r e č j e)

Jezikovne posebnosti bohinjskih krajevnih govorov

Skorajda dobesečno po načelu "vsaka vas ima svoj glas" se narečje v Bohinju pojavlja v številnih bolj ali manj izrazito samosvojih krajevnih govorih. Vsi se po fonetičnih, akcentskih in oblikoslovnih značilnostih uvrščajo v gorenjsko narečno osnovo. Natančneje je do sedaj opisan le govor Srednje vasi²³, sicer pa so bohinjske jezikovne posebnosti opisane pri splošni predstavitvi značilnosti gorenjskega narečja²⁴. Ramovš domneva, da je večina

teh posebnosti posledica tisočletne povezanosti Bohinjcev s prebivalci Soške doline bolj kot z Zgornjesavsko dolino.

Zabeležene so torej naslednje posebnosti bohinjskih krajevnih govorov:

- vokalizem

V Srednji vasi in Češnjici obstaja razlika med $e, e̞, ē$ in $ê, ě, ě̃$; npr. $pṛ̣ jêẓeṛ̣o$, na $snaẓ̌êṭ$ in $bêṣêḍa$, pu $cîst$, $mĺíka$, $seṽêḍa$, $Pṣ̣înc$. Tudi $ọ$ $ọ, ô, u$ npr. $sp̣oṣkále$ (izpod skale), $p̣otrêḇan$, $ẉoḳôḷe$, $p̣ókázou$. Poleg običajnih gorenjskih ozkih e in o Srenjani in Češnjani izgovarjajo še ožja glasova, psl. dolgi $ē$ pa včasih preide v i .

Vokalna redukcija se je mestoma razvijala drugače kot drugod po Gorenjskem: $-i-$ in polglasnik $-ṿ-$ v zaprtem končnem zlogu se močneje reducirata, npr. $gṛâsc$ (gradec), $Ṿřtč$ (Vrtič), $Poṭôčč$ (Potočič). Govori v Zgornji dolini so izglasni $-i-$ in $-u-$ drugače razvili kot v Spodnji dolini, npr. nad $Žál'aṃe$, pot $Kwāncṃe$ in u ta $zg̣oṛn'eṃo ḳoṇc̣o$, pṛeṭja $Kṛṇîščṃo ẉoṃo$ proti na $Ix̣ò$ (na Lehi), u $Sṛêḍṇ waṣ̣$, na $Jerj̣ò$ (na Jerju), na $Bṛôḍo$.

Govori Zgornje doline poznajo tudi (sicer le še na Bledu znani) izgovor končnega nepoudarjenega $-i$, ki ga ista beseda v ustih istega govorca realizira kot $í$, $ē$, $-e$, $-ṿ$, ali pa ga sploh ni, npr. $ẉoṭéli$, $ẉoḳôḷe$, $ṭuḍe$, $ṇótṛe$, $sḳôze$; (ned.) $p̣stíṭe$, $dáṭe$; (3. os. ed.) $x̣ôḍe$, (vel.) $p̣oḍ̣e$, $máṭz$, $ṣe žvíṭe$; $mát$, $tút$, $sḳôṣ$ itd. Raba niha glede na govorni tempo, ekspiracijsko silo in oblikovanost sozvočja.

Prav tako dolgi ozki $-o-$ preide v $-u-$ v govorih Zgornje doline, npr. ta $sp̣uḍ̣n'e sṭaḍ̣enc$, $Kúíšca$ (Konjščica). Posebnost je tudi prehod diftonga $-ou-$ v $-oi-$, kar opazimo pri krajevnih in hišnih imenih v Zgornji dolini, npr. $Gṛíntoica$, $Lesḳôice$ in $Bízjaḳoica$, $Jaṇêšḳoica$.

- konzonantizem

Zelo značilna je sekundarna gorenjska palatalizacija k, g, x v ustrezne č, j, š pred -e- in -i-, ki je še zelo živa v zgornjedolinskih govorih, v Spodnji dolini pa proti JV počasi zamira in jo najdemo le še v starejših toponimih. Primeri: čę (kje), číte, čęudr (ta palatalizacija je danes najproduktivnejša); dóie noię (dolge noge), Štín`e (Štenge - prehod v Soteski); (mn.) múše, na Súš (na Súx).

Medtem ko se je po vsej Gorenjski izvršila depalatalizacija l` in n`, se je v Zgornji dolini palatalnost v celoti ohranila, npr. zêml`a, zél`ę, L`ubl`âna; srén`a, ta spōdn`ę, Kopriun`ek (pripona -nik je v zgornjedolinskih govorih prav zaradi ohranjene palatalnosti vedno -n`ek).

Švapanje, izgovor -l- pred zadnjimi vokali kot -u-, -w- je sicer tipično gorenjski pojav, toda posebnost bohinjskih govorov je, da ni dosledno izpeljan. V Zgornji dolini se za dentali (zlasti -s-, -z- in -d-) sploh ne pojavlja, npr. sláma, dláka, zlatô, šlà, pádla, zlêzla; v Spodnji dolini pa raba niha, medtem ko na Bistrici švapanja ne poznajo več.

Kakor sicer na Gorenjskem se tudi v Bohinju splošno pojavlja spirantizacija; npr. -b-, -g-, -d- kot končni glasovi preidejo v -f-, -x-, -s; slàf, pràx, ospòs.

- govorne navade

Najizrazitejša posebnost je raba moških pridevniških in deležniških oblik za ženski spol, vendar le za ljudi. Predvsem ženske same govore "na možáka", "kt won", "se imenujejo moške", "na fanta" v medsebojnem sporočanju, podobno kot v Gorjah pri Bledu. Pravila rabe določajo po načelu spoštovanja, da se tako lahko (p)ogovarjajo ženske iste generacije med seboj, starejša z mlajšo (ne obratno), redkeje tudi moški z mlajšo deklico, nikakor pa ne z materjo ali ženo. Pred drugo svetovno vojno so tudi ženska lastna imena v vsakdanjem sporočanju preoblikovali po vzorcu

moških imen, npr. Johànc, Míck, Frànc, Cílk. Po pripovedovanju informatorjev so tako klicali večino vaščank, razen gospodinj, ki so dobile naziv po hišnem imenu, npr. Bîzjakoica, Brdárca, Wâmpretoica inp. Običajno so dodali še hišno ime, če so o vaščanki govorili kot o tretji osebi, npr. Bôštn'ekov Frànc, Prímožkov Mínc itd.

Pred drugo vojno (in najbrž še nekaj časa po njej) je bilo, kot sicer v Sloveniji, obvezno vikati starše, celo tudi, kadar se je o njih govorilo kot o tretjih osebah, npr. wôča so rêkli/slà itd.

Novejše spreminjanje značilnosti krajevnih govorov

Po drugi svetovni vojni se je ob intenzivnih spremembah družbenih odnosov in načina življenja močneje začelo spreminjati tudi narečje in govorne navade. Vsakdanji stik z zbornim in visokim pogovornim jezikom prek sredstev javnega obveščanja, daljša doba šolanja in dnevne migracije v drugačna jezikovna okolja so povzročili večje razlike v jeziku posameznih generacij; stari starši še govorijo "po starem", mladim pa se vpliv naštetega v govorici močno pozna. Tako so mi v neki družini v Srednji vasi poskusili vnuki reproducirati govorico njihove babice na primeru vsakdanjega hišnega opravila - kljub izvirnim besedam, ki so jih uporabili, so morali priznati, da ne zveni izvirno. Vsi sogovorniki so mi zatrjevali, da "pravo" narečje govorijo le še najstarejši vaščani. Brez nadrobnejše analize večjega števila govorov sem uspela zabeležiti naslednje spremembe v jeziku mlajših govorcev - poklicno šolanih, zunaj domačega kraja zaposlenih (torej najbolj izpostavljeni drugačnemu jezikovnemu okolju):

- akanje se v nekaterih pogostejše rabljenih besedah izgublja, npr. damà/domà, gowarim/goworim, 'ana/bna
- ravno tako se izgublja protetični w-, npr. (w)osem, (w)učèn, (w)orôdje;

- pojav spirantizacije slabi, npr. sláb/sláf, krátka/kràxka;
- zelo niha izgovor l'in n'pri zgornjedolinskih govorcih, kjer pa eden od staršev ni iz Zgornje doline
- niha tudi pojavljanje drugotnega mehčanja pri besedah, ki jih sicer govorci redkeje rabijo doma, npr. ankèr/ancèr, dèg/dòi, velíkga/velíčga itd.
- v nekaterih pogostejše rabljenih besedah v zbornem jeziku slabi tudi švapanje, npr. šòla/šòwa²⁵.
- zelo močne spremembe je opaziti v besedju, saj so z novimi predmeti v vsakdanje življenje prišle mnoge splošnoslovenske besede; tako iz strokovno tehničnega, (samo)upravnega ali praktično sporazumevalnega jezika, npr. avtomatsko, računalniško, kartoteka, kvalificiran, nakazati na račun, kompliciran, ekskurzija, referendum, delegatski sistem, super, tip-top, fajn/fino, itd. Mnoge besede, povezane z delom na planinah ter nemške popačenke pa so prisotne le še v jeziku najstarejših (nekateri tudi le latentno), npr. drlèskouc (ključavnica na zapah), vévžl (stranišče zunaj hiše), grèba (maslo), cgàn (klin za obešanje kotla), goníše (ognjišče), kontrabándt (skrivoma), nímare (številke), púštab (črke), gmàjn áldje (preprosti ljudje, ljudstvo) itd. Le starejši vaščani se pozdravljajo z bòhdéj in uporabljajo vljudnostne besede boh(l)ónej, bòhpomàgaj.
- spreminja se naglaševanje besed, ki so po obliki enake, a v narečju drugače naglašene, npr. táke/takè besede, klícat²⁶, sprašvát²⁷, ter tudi stavčna intonacija, pri tem se zdaj pogostejše končni nepoudarjeni -i popolnoma reducira, npr. smo šl²⁸ klícat²⁹/smo šl³⁰ klicat, kar precej spremeni zvočni vtis govora.
- po drugi vojni so v večini družin opustili vikanje staršev in celo starih staršev, medtem ko se je zunaj družine vikanje starejših ohranilo. T.i. govorjenje na fanta pa se ohranja, vendar

na Koprivniku in v Stari Fužini najbrž manj kot v Srednji vasi (kjer je vaška skupnost trdneje oblikovana). Ženske pa večinoma skorajda praviloma, takšnega načina govorjenja ne uporabljajo v javnih govornih položajih, npr. v trgovini, pri zdravniku, v pogovoru z učitelji, pripomniti pa je potrebno, da je merilo javnosti govornega položaja v Zgornji dolini vedno povezano z občutkom nedomačnosti, oz. nejavno pomeni domače. Preoblikovanje ženskih imen po moškem vzorcu ravno tako še živi v Srednji vasi in deloma tudi v Stari Fužini; rabi se kot ogovorno sredstvo v zaključenih ženskih prijateljskih družbah, izven teh pa je raba ali ljubkovalna (zlasti iz moških ust) ali posmehljiva, nikakor pa ne več nevtralna.

Bistriški govor

Bistriški govor je malo obremenjen z očitnimi narečnimi posebnostmi, ali kakor je dejal starejši informator:²⁶

"Bistrš je mejhn bl nobl koker pr stranskih vaseh, mi smo mal toko, smo se že kar mal štel Lublančane, Bistrčan, zarad govorice."

Bistrica je naselje na najširšem delu Spodnje doline. Sorazmerno pozno je bila kolonizirana in v večje naselje se je začela razvijati šele s ponovnim razcvetom fužinarstva v 16. stoletju, menda pa so že takrat prihajali v kraj z vseh delov Slovenije, posebno pa Primorske²⁷, iskat zaslužek. Večina današnjih Bistričanov pa se je naselila bodisi v začetku stoletja, ko je privabila železnica, ali po drugi vojni z "razmahom" industrije in uprave. Veliko se jih je tudi primožilo ali priženilo na Bistrico. Prišli so Primorci, Štajerci, Dolenjci, v zadnjih desetih letih tudi Bosanci kot gozdni, gradbeni in turistični delavci. V desetletjih življenja v novi jezikovni skupnosti so se izgubile najočitnejše značilnosti prvotnega govora, otroci in vnuki pa že govorijo ali

gorenjsko ali višjo obliko pogovornega jezika. Tudi delavci iz srbohrvaškega govornega okolja, zlasti turistični delavci, so se večinoma naučili katere od pogovornih variant. Izjeme so tisti, ki v Sloveniji ostajajo začasno, predvsem gradbeni in gozdni delavci, in so tako v službi kot v preostalem času v družbi rojakov, večinoma izločeni ali na obrobju skupnosti Bistričanov²⁸.

Bistrica torej ni homogena jezikovna skupnost; poleg običajnih generacijskih razlik obstajajo tudi razlike v govorih posameznikov glede na njihovo poreklo ali poreklo staršev. Vendar so vsi informatorji menili, da je morda le govor najstarejših Bistričanov lahko narečen, medtem ko sicer o narečju ne moremo govoriti - današnji bistriški jezik je varianta gorenjskega pogovornega, slišimo pa tudi višje variante slovenskega pogovornega.

Zdi se, da v naselju razen v slovesnem javnem nastopanju v nobenem govornem položaju ne menjajo jezikovnega koda; informatorji so trdili, da tako kot govore v družini, govore tudi na delovnem mestu (razen učiteljev pri pouku), v trgovini, na sestankih, v gostilni, z učitelji pri govorilnih urah, duhovnikom, zdravniki in neznanci - razlika je le v uporabljenem besedju (funkcijska razslojenost!) glede na temo pogovora in izogibanju nekaterim nižjepogovornim besedam in nemškim popačenkam (distanca oz. formalnost komunikacije), npr. farbati, štimati, glihati, cukar, šiht, šporget, inp.

Primarni jezik sporočanja med prebivalci Stare Fužine, Srednje vasi in Koprivnika

V skoraj vseh družinah v Stari Fužini, Srednji vasi in na Koprivniku vsakdanje sporazumevanje poteka v narečju oz. "po domače", torej po "f^lžn^âarsko", "sr^èn`sko", "k<sup>o</sup>pri<sup>â</sup>vn`ekarsko". Te govorice sploh ne obvladajo ali pa le delno, nepopolno

priseljeni v vas. To so večinoma primoženi ali priženjeni člani družin, sicer pa se je v Staro Fužino v 1983. leta zgrajena stanovanja v Kulturnem domu priselilo nekaj srbohrvaško govorečih družin (ki pa z vaščani govore slovensko), v Sredⁿjo vas se je že pred leti naselil vodja osnovne šole z družino, na Koprivniku pa v celoti priseljenih družin nisem zabeležila. Te jezikovne skupnosti so torej homogene, razlike in variante obstajajo predvsem na generacijski ravni.

Krajevni govori se rabijo skoraj v vseh govornih položajih. V trgovinah, na pošti, v frizerskem salonu, v gostilnah in bifejih (razen v gostilni Rupa v Srednji vasi, kjer so nosi lastniki sicer Gorenjci ne pa tudi Bohinjci, predvsem pa so še manj znani) so zaposleni domačini, v šoli v Srednji vasi in na Koprivniku ter v otroškem vrtcu v Srednji vasi pa v vas priseljeni ali vaščani sosednjih vasi. Le župniki so priseljeni začasno. Odsotnost nedomačih ljudi v javnih službah ustvarja vzdušje domačnosti, saj vsakogar vaščani dobro poznajo tudi zasebno. Tako se tudi v načeloma nezasebnih govornih položajih rabijo jezikovna sredstva krajevnega govora. Enako na sestankih društev, družbenopolitičnih organizacij in organov krajevnih skupnosti večinoma govore po domače, pri čemer so sprejeli tudi nenarečno govorico priseljenih vaščanov. Le na Koprivniku so mi informatorji razložili, da na sestankih (večinoma skupaj z Gorjušci) pogosteje kot ne udeleženci govore "po gorenjsko", predvsem zadnji dve desetletji, ko sodelujejo mlajši vaščani, ki so se tako navadili govoriti zunaj vasi - v šoli in službi. Pripomniti pa je treba, da je koprivniški govor sploh manj zaznamovan z drugačno kvaliteto vokalov in naglasi od gorenjskih, tako da je možnost interferenc z gorenjskim pogovornim jezikom velika²⁹. V Stari Fužini in Srednji vasi se menjava koda pojavlja na sestankih le pri posameznih govorcih, kadar so

prisotni neznanci ali nebohinjci iz nadrejenih organizacij oz. organov, drugi pa takšna prizadevanja ocenjujejo z govorčevo željo biti "fin" (gosposki), torej jih ne odobravajo. Posebno v Srednji vasi se zdi nenaklonjenost menjavi koda velika; kar s ponosom so infomatorji pripovedovali, da so vaščani na zboru krajanov o ukinitvi ene od trgovin v vasi pred prisotnimi predstavniki Merkatorja iz Ljubljane govorili po domače, vključno z narečnimi zmerljivkami.

V vseh govornih položajih so danes prisotne tudi slovenske besede, ki poimenujejo predmete, pojme, dejavnosti in razmerja, uvedena v vsakdanje življenje vaščanov po drugi vojni. Manj jih je seveda pri kmečkem delu in vsakdanjih družinskih pogovorih, precej pa pri nakupovanju in različnih sestankih. Domnevam, da bi natančnejša analiza rabčjenih jezikovnih sredstev v različnih govornih položajih pokazala funkcijsko razslojenost krajevnih govorov v vseh treh naseljih. Preklapljanja v pogovorni jezik se namreč bolj kot v besedju čutijo na glasoslovni ravni in v stavčni intonaciji. Vaščani to hitro začutijo in navadno ne odobravajo. Tako tudi v govornih položajih, ki zahtevajo omikano govorico, distanco med govorcei; govore po domače, a "lepše" - izogibajo se nižjepogovornim izrazom, zlasti higiensko-fiziološkim, ki se sicer v vsakdanjem govoru rabijo nevtrarno, ter nastopajo bolj uglašeno z vljudnostnimi izrazi - prosim, hvala, izvolite in³⁰. Tako predvsem vaščani z zdravniki, duhovniki, učitelji in neznanci, oz. manj znanimi gosti.

Merilo rabe narečja je vedno domačnost s sogovornikom, vendar pa sem zlasti v Srednji vasi naletela na sogovornike, ki so trdili, da tudi na Bistrici, v Radovljici in v Ljubljani - torej v močno drugačnih jezikovnih okoljih - govore po domače, v narečju, le izrazite dialektizme zamenjajo s splošnoslovenskimi besedami, češ "da te zastopjo". Ne zmoti jih niti smeh sogovornikov in

in posmehovanje, menijo, da se tisti, ki jih dlje poznajo, pač morajo privaditi, da so "bohinjci". Večina vaščanov pa si tega vendarle ne privošči, saj ne želijo izstopati na tak način.

Krajevni govor in zavest pripadnosti vaški skupnosti

Pri intervjuvanju v Zgornji dolini so mi informatorji zelo pogosto kar sami od sebe pojasnili, da se njihov govor loči od govora sosednjih vasi, torej fužinarski od studorskega, srenjskega in češenjskega ter spodnjedolinskih, koprivniški od gorjuškega ter govorov Zgornje in Spodnje doline. Na Bistrici so razlagali, da obstaja narečje le v Zgornji dolini, pri čemer so v Bohinju rojeni in šolani poudarili, da v vsaki vasi govore drugače in se tako razlikujejo tudi govori vasi v Spodnji dolini. Razlike so dokazovali s posameznimi besedami ter anekdotami³¹. Zavest, da je govor lasten le enemu naselju, priča o veliki zaprtosti posameznih vaških skupnosti, obenem pa o identifikaciji posameznika s srenjo, v kateri živi in, kjer vsi govore kot on. Krajevni govor ima tako na eni strani vlogo povezovalca vaške skupnosti, po drugi pa je (navzven) znamenje pripadnosti določeni vaški skupnosti v Bohinju.

Zlasti Fužinarji in Srenjani občutijo njihov govor kot edino sprejemljiv za člane vaške skupnosti v medsebojnem sporočanju. Priseljeni so iz tega izvzeti, saj "niso domačini", pač pa "tujci", "priseljenci", šele njihovi otroci bodo po tem vrednotenju pravi Fužinarji in Srenjani. Priseljenim nikdar ne priznajo, da krajevni govor povsem obvladajo; sama sem bila priča zagotavljanju, da primožena snaha sploh ne zna po srenjsko, čeprav se je meni zdelo, da kar precej dobro govori. Razlike v govorici priženjenega ali primoženegega člana družine so v prvih letih privajanja pogosto vir drobnih nestrpnosti in prerekanj, tudi zbadljivk. Na Koprivniku

sem doživela prerekanje priletnih zakoncev, ko je žena pribila: "ti morš pa tuko rečt, koker se tle govori!"³² V Stari Fužini je informator pripovedoval: "Moja žena je s Češnce. To sva en čas imewa take probleme, da sm jo mau... hecou: kôk-tôk"³³ Zelo pogosto sem se srečevala s poudarjanjem razlik v govorici prišleka v družino tudi drugod.

Zelo so občutljivi tudi na spremembe v govorici sovaščanov, zlasti tistih, ki so se začasno (zaradi šolanja, zaposlitve itd.) ali za vedno odselili iz vasi in se vračajo na obiske. V Stari Fužini starejši pravijo: "Jš šou kômej v n šrat pa j pršou nazaj pa žš gowarit ni znou." Večina vaščanov se po vrnitvi domov sčasoma spet vključi v krajevni govor, a do tedaj so vir zabave; "Ja, lih moj bratranec je biu to, a veš, je živu u Ljubljan, zdej j pa spet nazaj pršou, ampak a veš, se že spet navaja nazaj na bohinjsku, ampak ma še mau ljubljanskega u seb in zdej ma - zdej je glih nekej umes in učash toko smešn izpadè, toko da gařes mejhno zafrkavamo."³⁴ V Stari Fužini se na obiske vrača vaščanka, ki že precej let živi v Ljubljani in ne zna več govoriti po fužinarsko; domačinom se je zato zamerila in informatorka je to takole ocenila: "Tud doma (govori po ljubljansko - op. td), sej zato je tok trapast izpadlo, a ne, ker so se zarad tega nekok posmehval, a ne, tista družba, in pol so jo imel nekok za važno zarad tistga govorenja. Ne za fino, kt je marbit ona mislla, ampak za važno. Marsikdaj sm slišala, k je kdo reku: koker da ne b... bla tle doma."³⁵ V Srednji vasi so mi rekli za vaščanko, ki je tudi več let naseljena drugje in le obiskuje starše, da "se spakuje", ker narečje meša s pogovornim jezikom.

Na Koprivniku je videti, da vaška skupnost nima več moči soditi o govorici posameznika in so se s tem sprijaznili; vsi informatorji so povedali, da odseljeni vaščani in celo tisti, ki se dlje šolajo,

ne znajo več "po naše": "Seveda, sej zdej gre pa usak naprej, sej u šol ne more toko govorit koker na deželi, se more spremeniti, nemu drugga ne kaže." "Sej mu ni čisto nič za zamerti, ja, tko je!"³⁶

Na Bistrici takšne pojave manj opazijo, ker je razlika med jezikom, ki ga posameznik govori zunaj Bohinja in doma, zelo majhna; trije informatorji so omenili, da kateri od študentov nekaj časa "po lublansk zavija", potem pa preide v običajno govorico. Pač pa se Bistričani zelo zavedajo, da ne govore narečja in je to tista velika razlika med njihovim govorom in govori drugih bohinjskih naselij, ki so narečni. Tako se tudi na jezikovnem nivoju utrjuje spoznanje, da Bistrica ni več vaška skupnost, marveč (skoraj) mestna.

b) p o g o v o r n i j e z i k

V vseh naseljih se uveljavljata ob varianti pogovornega jezika, visoki z interferencami zbornega in nižji - gorenjski pogovorni jezik z več ali manj narečnih sestavin. Velike pa so razlike v obsegu rabe enih in drugih variant v sporočanju prebivalcev na eni strani urbanizirane Bistrice in drugi vaških naselij Zgornje doline.

Bistriški pogovorni jezik

Kot že omenjeno je ena ali druga varianta večini prebivalcev Bistrice jezik družine, torej prvi, ki se ga otroci nauče. Zdi se, da višje pogovorne variante le nekaterim, na primer v družinah, kjer sta oba zakonca izobrazena ali pa sta na Bistrico prišla iz drugih delov Slovenije prek Ljubljane. Splošno rabljene pa so le variante pogovorne gorenjščine, ločili bi lahko zlasti dve: sproščenejšo rabo s precej vokalne redukcije, gorenjskimi obliko-

slovnimi vzorci in nižjepogovornim besediščem in formalnejšo s pazljivejšo izgovorjavo in več zbornega besedja. Ni nujno, da bi delitev povezovali samo z rabo v različnih govornih položajih, saj jezikovna sredstva variirajo tudi od družine do družine in od govorca do govorca, odvisno od krajevnega porekla, izobrazbe in poklica.

Uveljavljajo pa se naslednje stalne prvine bistriškega pogo-
vornega jezika:

- l' in n' sta otrdela; govorec, ki ju izgovarja palatalizirano, je prav gotovo priseljen iz Zgornje doline
- odsotnost švapanja in sekundarne palatalizacije k, g, h v č, j, š
- soglasniški sklop šč se v sproščenejši rabi lahko reducira v š, npr. gledališe, kleše, plesiše itd.
- deležniki na -l se najpogosteje izgovarjajo s končajem -u, torej pazu, navadu, (i)mu, mislu itd.
- uveljavlja se ali gorenjska ali knjižna oblika orodnika moškega spola ednine, npr. z bratam/-om, z avtam/-om, s fantam/-om; dativa in mestnika ednine moškega spola, npr. nemo/nemu, pr auto/autu itd, domnevam pa, da ne dosledno le po enem tipu.
- srednji spol se maskulinizira
- določna oblika pridevnika se izraža s kazalnim zaimkom ta, npr. ta nova, ta črn, ta trapast itd.
- moška lastna imena s končnico -o in -i se sklanjata po vzorcu imen s končnico -e, npr. Markota, Francita itd.
- stopnja vokalne redukcije je zelo različna; bodisi kot v visoki: varianti pogovornega (izgubljanje nenaglašenih -i-, -e-, končnih -i, -e, -u³⁷) ali pa se izgublja ali nenatančno izgovarjajo skoraj vsi nenaglašeni vokali, npr. govor mlajšega informatorja (mama je iz Besnice pri Kranju):

"T~~x~~ prve dni jh, s jh kom~~xj~~ razumu. Ena dva Mariborčana sta bla,

k sta skop zdela, kuj zra^vn máⁿe - č^oj hitr povedu, ga nis zastopu
n^oč. Sam tist s^h hitr navadš."

- rabi se precej nemških popačenk (nižjepogovornih), npr. afnat(i),
prštimat(i), merkat(i), našajbat(i), gruntat(i), glih, gvišno,
gmah/gm^h, pегlezen, cajt, šiht, cukер it. ter nižjepogovornih
izrazov za fiziološko-higienske zadeve (tudi v prenesenem pomenu
- medmet drek, frazeologemi kot scat peljati itd.). V formalnejši
varianti se jim izognejo.

Menjava jezikovnih sredstev pogovorne gorenjščine z visoko-
pogovornimi je v navadi le pri izobražencih, ki dobro obvladajo
oboje, na primer učiteljih; merilo menjave je ali javnost govornega
položaja (na sestankih s številnimi udeleženci, pri pouku v šoli)
ali funkcijska zvrstnost (pogovor o filozofskih, literarnih ali
strokovnih temah).

Pogovorni jezik - novopridobljena govorica

Prebivalcem Stare Fužine, Srednje vasi in Koprivnika, ki jim
je prvi jezik krajevni govor, je pogovorni jezik nov sestav, ki
se ga morajo šele naučiti; pravijo, da govore tako "bl pismeno",
"bl slovensko", "slovnično", "ne po bohinjsku". V srečanjih s tem
novim sestavom se otrokom začenja oblikovati zavest o rabi
krajevnega govora le v zasebnih govornih položajih.

Otroci se s pogovorno gorenjščino in splošno pogovornim je-
zikom srečujejo že v predšolski dobi ob poslušanju radia, gle-
danju televizije ali obiskih nebohinjcev v družini oz. stikih
s priseljenimi v vasi. Odločilnejši pa je gotovo vstop v otro-
ški vrtec ali predšolsko izobraževanje in šolo. Vodja VVE Sred-
nja vas je pripovedovala, da se otroci v vrtcu drugače pogovar-
jajo kot s starši (večinoma so to otroci delavcev, ki nimajo ni-
kogar, da bi jim pazil otroka, sicer si vaščani raje poiščejo

zasebno varstvo). Otroci sicer tudi švapajo, uporabljajo besede s sekundarno palatalizacijo (npr. čę, číkla, doj røkàwa), narečne izraze (npr. žčće (kratke volnene nogavice), štšpe (stopnice), zapòdwàt (pripovedovati)), nekaj deklic govori tudi na fanta; vzgojiteljice jih ne popravljajo, razen "ta grdih besed" - nemških popačenk in nižjepogovornih higiensko-fizioloških izrazov, obenem pa jih uče vljudnosti. Učiteljice se z otroki pogovarjajo v visokem pogovornem jeziku, ki ga dobro obvladajo, da ne zveni prisiljeno, velikokrat jim berejo pravljice. Opažajo pa, da so otroci manj sproščeni kot s starši, posebno se čuti, da preklaplajo z domačega v govor vrtca, po daljši odsotnosti, po praznikih ali bolezni itd., ker takrat rabijo več narečnih besed in naglasov. Že najmlajši vaščani torej pridobe vednost, da se "po domače" govori le v družinskem okolju. To potrjujejo tudi podatek, da otroci v predšolskem programu (torej tisti, ki jim najzgodnejše otroštvo mine v družinskem krogu) zelo malo govorijo.

V osnovnošolskem izobraževanju se znanje pogovornega jezika dopolnjuje z zbornim pri pouku, v pisnih nalogah in pri govornih vajah. Učiteljice³⁸ štirirazrednice v Srednji vasi so povedale, da otroci mimo zahtev po zbornem izražanju zlasti o nešolskih temah govore narečno - s švapanjem, drugotnim mehčanjem, besedjem, tudi nemškimi popačenkami, posamezne besede pogosto vključujejo tudi v pisnih nalogah, torej se pogovornemu jeziku ne privadijo zlahka in tudi zborna norma jim dela težave. Ko učenci prestopijo v peti razred, se vsak dan vozijo v COŠ Janez Mencinger na Bistrico, v jezikovno okolje pogovornega jezika. V stikih s sošolci z Bistrice se večina precej privadi novi jezikovni zvrsti, a še se najde kak učenec, ki tega ne zmore in kljub opozorilom učiteljev in salvam smeha sošolcev rabi narečne besede oz. naglas pri pouku. Zgornjedolinski učenci se pogosto raje družijo med

kot z bistriškimi sošolci in tako ohranjajo domači govor tudi na Bistrici. Ne bi bilo mogoče trditi, da z zaključenim osnovnošolskim izobraževanjem tudi dobro obvladajo pogovorni jezik. Pač pa nadaljnje šolanje v Radovljici, Kranju, na Jesenicah, v Škofji Loki ali Ljubljani navadno rabo pogovornega jezika utrdi. Kakšna jezikovna sredstva bo ta novopridobljena govorica vključevala, pa je zelo odvisno od jezikovnega okolja, v katerem se ga je govorec naučil in ga pozneje tudi rabi na delovnem mestu. Zaposleni v uradu turističnega društva Bohinj-jezero in učiteljice iz Stare Fužine na primer v formalnih govornih položajih govore precej visoko pogovorno varianto, večina vaščanov pa prej nižje-pogovorne različice gorenjščine z več ali manj sestavin krajevnega govora, npr. ožja e in o kot v gorenjščini, palatalni izgovor l' in n', oblikoslovne oblike *pówa* (velelnik 3. os. ed. glagola povedati), *ídr* (glagola hoditi), značilne besede kot *zapòdwàt(i)*, *bárat(i)* itd.

Raba pogovornega jezika v vsakdanjem sporočanju prebivalcev Stare Fužine, Srednje vasi in Koprivnika

Pravzaprav je priložnosti spričo prevladujoče vloge krajevnih govorov zelo malo. Na Koprivniku so mi informatorji zatrjevali, da pogovorno govore pri nakupovanju v trgovini in na sestankih društev, družbenopolitičnih organizacij in organov krajevne skupnosti zlasti *malj*ši vaščani. V Srednji vasi se ob sobotah zbirajo študentje vseh zgornjedolinskih vasi na skupnem srečanju pri župniku. Tema pogovora je navadno vnaprej določena, tako da si pogosto tudi kaj preberejo o njej že med tednom. To je uradna priložnost za rabo pogovornega jezika: "Bi rekel, če je kakšna snov bolj akademska, posebno, če smo prej kaj prebrali, potem se trudijo bolj pravilno govoriti kot v šoli morda, pri izpitih."

Ampak, če so taki privatni pomenki, tako na koncu pa šala in smeh, se pa kar izražajo po domače in včasih se svojim domačim izrazom tudi sami smejejo. Ja, ker so čez teden v Ljubljani, konec tedna pa pridejo domov pa spet po svoje in se sprostijo v domačem. Tko da mislim, da je to bolj mešano; če so bolj spontani, so domači, če pa so uradni pač uradno." ³⁹ Menjava krajevni govor-pogovorni jezik ima torej v ozadju delitev govornih položajev na formalne (institucionalne) in neformalne.

Pogovorni jezik se sicer največ rabi zunaj naselja, na Bistrici ali sploh zunaj Bohinja, na delovnem mestu ali nakupih, uradnih opravkih inp. stikih z neznanci. Tudi v naselju bodo pri srečanju z neznanci vaščani navadno izbirali bolj pogovorno kot narečno govorico, medtem ko z v vas priseljenimi, ki ne znajo govoriti "po domače", obvelja kar krajevni govor. V daljšem pogovoru z neznancem večina vaščanov hitro preide v domačo govorico, le izurjeni v pogovorni zvrsti bodo nadaljevali tako, kot so začeli. Drugi se ali ne zmorejo več zatajevati ali pa govore narečno, ker so tako bolj sproščeni. Preklapljanje je lahko zavestno, zdi se pa, da je pogostejše nezavedno, saj marsikdo ne prizna, da je sprva govoril drugače. Zdi se tudi, da se Srenjani v resnici trudijo govoriti le razumljivejši krajevni govor, ne preklaplajo pa v pogovorno različico.

Odnoš govorcev do pogovornega jezika

V vseh naseljih so mi informatorji izražali dokajšen odpor do rabe jezika, ki ga govorec ne obvlada dovolj, v javnem govornem položaju. Navajali so primere, ko se je govorec poizkusil v bolj kultivirani govorici od njegove običajne (visoko pogovorni varianti na Bistrici in Koprivniku oz. domačega narečnega očiščeni pogovorni gorenjščini v Stari Fužini in Srednji vasi), pa se mu

je sredi ubesedovanja vrinil nižjepogovoren oz. narečen izraz, kar je on sam in poslušalci takoj začutil kot neprimerno. Informatorji so pripoved navadno pospremili s komentarjem, češ kaj se sili, če ne zna, jaz raje ne poskusim. V Srednji vasi so mi pripovedovali ob tem anekdoto o vaščanki, ki je želela biti "fina" pa je v mestni trgovini zahtevala "kevlje z usokimi pletkami" (spremenila je č v k, da bi se izognila sekundarni palatalizaciji, in vrinila l, da ne bi švapala - dvojna hiperkorektnost). Vaščani takšnemu preklapljanju v sestav, ki ga govorec slabo obvlada, pravijo "prenaréjanje", medtem ko menjavo v dobro poznan sestav poimenujejo s "predèti"; izraza vključujeta tudi že vrednotenje enega in drugega. Strah pred jezikovnim spodrseljajem in sledečim osmešenjem v takšnih okoliščinah lahko deluje omejevalno, govorci bodo tudi v govornih položajih, ki zahtevajo bolj kultivirano govorico, izbirali domač, čeprav neustrezen sestav. Marsikdo si tak kod zavestno izbere, ko reče: Jaz bom pa kar po domače povedal.

V Srednji vasi, deloma tudi nekateri v Stari Fužini, ocenjujejo pogovorno gorenjščino za "fin" jezik, če govorec ne švapa. Neodobravanje opustitve švapanja izraža tudi posmehljivost izreka: *Já bíu tkùj dèleč po svèto, da j krála lódo píla.* Skladno z njim tudi sovaščanke, ki ne švapajo (zlasti bodejo v ušesa deležniki na -l), čeprav le v pogovoru z neznancem, hitro ocenijo za "fine", "zafnane", ker se tako "spakujejo". Takšno vrednotenje prav gotovo ne pripomore k boljšemu znanju pogovornega jezika, ki bi segal čez meje domačega območja v vseslovenski prostor, saj zaradi pritiska ostalih vsi raje govore po "srenjsko", kot da bi se osmešili z nezanjem ali zamerili soseski.

c) i n t e r e s n e g o v o r i c e

Sleng in žargon se zdi, da se v obravnavanih naseljih pojavljata dokaj slabo oblikovana in močno omejena, kar je razumljivo ob dokajšnji neraznolikosti in tudi majhnem številu prebivalcev. Res pa je tudi, da je s takšnim načinom zbiranja gradiva težavno ločiti slengovsko ali žargonsko od sicer nevtrarno rabljenega v govorici informatorjev in vaščanov; slišala sem številne ekspresivne izraze, npr. za govorjenje: "on bo svoje gonu", "jo bo vleku po dolenjsko", "zavijal po ljubljansko", "govori kot en golcar", "same porkamadone so jih na jeziku". Precej se uporablja tudi srbohrvaški izraz "ništa", kadar hočejo poudariti, da ni ničesar, ni odziva, podobno izraz "mutiti" v pomenu sprenevedati se ali delati zgago. A ti izrazi so splošno rabljeni, ne le v govoru posameznih skupin prebivalstva. Posamezniki prenašajo v domače okolje izraze z delovnega mesta, na primer delavci jeseniške Železarne medklic "ejga", kar pa bi lahko uvrščali med značilnosti idiolektov.

Sleng mladostnikov/šolarjev

Še največ slengovskega bi našli v jeziku šolarjev in mladostnikov, ki so v času šolanja zelo odprti komunikaciji z vrstniki iz vse Slovenije na raznih športnih in krožkarskih tekmovanjih, taborniških srečanjih, koncertih pevskih zborov inp. in prevzemajo besedišče splošnoslovenskega mladostniškega slenga⁴⁰. Takšen slovar se vključuje v gorenjski pogovorni jezik (na Bistrici) ali v krajevni govor (Zgornja dolina), npr. kuli, frajer, panker, šminker, ful, špon, super, grozn (veliko, dobro), blesau, smotan, zezati se, šibati, a verjameš da ne, si ga ukamen (zmotil si se), jes-s~~r~~r. V zdajšnjem slengu menda skoraj ni srbohrvatizmov, ker

tudi srečanja s srbohrvaškim jezikom niso bila intenzivna, vendar pa v naslednjih generacijah najbrž lahko pričakujemo vključitev tudi teh. Otroci v vrtcu na Bistrici, na primer, z navdušenjem ponavljajo izraze svojih srbohrvaško govorečih vrstnikov in se potem z novopridobljenimi besedami ponašajo pred vrstniki in tovarišicami, češ da govore "hrvaško". Enako se uveljavljajo tudi posamezne angleške ali češke besede iz risank in filmov, a se jih hitreje naveličajo in jih pozabijo.

Posebnost mladostniškega slenga na Bistrici je govorjenje na fanta med bistriškimi sedmo/osmošolkami, srednješolkami in tudi študentkami med seboj ali v ožjem krogu družine. Pred letom 1980 takšen način ni bil v navadi, čeprav so ga Bistričani poznali iz govorjenja vaščank Zgornje doline.

Žargoni posameznih interesnih in poklicnih skupin

Svoje izraze, večinoma slovar nemških popačenk, imajo vsi, ki se ukvarjajo s storitvenimi dejavnostmi; obrtnikov v Bohinju skoroda ni, pač pa posamezniki po službi pomagajo sosedom, znancem, znancem znancov itd. pri opravilih, ki jih sicer obvladajo v poklicu, npr. mehaniki, električarji, zidarji, pleskarji. Njihove žargonske izraze bolj ali manj spoznajo tudi vsi, ki imajo s takšnim delom več opraviti, na primer kmetje s popravili traktorja, vozniki motornih vozil, kdor zida ali popravlja hišo.

Tudi med člani društev bi našli uveljavljene posamezne, le za njihovo dejavnost značilne neformalne izraze - na primer popačena nemška poimenovanja za gasilsko oz. gorsko reševalni opremo, lovska poimenovanja (precej tudi narečnih, kajti lov ima med Bohinjci tradicijo), čebelarska, smučarska, taborniška, alpinistična. Zanimivo bi bilo vprašanje soočanja uradnih poimenovanj in žargon-skih izrazov, saj so nosilci žargonskega starejši člani, medtem ko za vzgajanje podmladka uporabljajo knjižne - vseslovenske -

priročnike in tudi na izpitih za kategorizacijo povsod zahtevajo le uradne - zborne - izraze.

č) z b o r n a s l o v e n š č i n a

Zborni jezik se v vsakdanjem sporočanju prebivalcev vseh štirih naselij pojavlja na dva načina:

- pasivno ga sprejemajo prek radijskih in televizijskih oddaj ter različnih časopisov, revij, knjig, obiskovanju gledaliških predstav in javnih prireditev
- aktivno nekateri od njih sami ubesedujejo ali obnavljajo že napisano besedilo pri pouku, gledaliških predstavah, javnih govorih, pri pisanju raznih uradovvalnih ali praktično sporazumevalnih besedil.

Pasivno sprejemanje zborne slovenščine

Vsekakor je pasivnih udeležencev mnogo, saj je v večini družin navada gledanja in poslušanja RTV programov zelo utrjena. Možnosti nabave različnih časopisov in revij so tudi ugodne; vse trgovine prodajajo tudi tovrstne artikule, razen tiste na Koprivniku, kjer ponujajo le Nedeljski dnevnik. V trafiki na Bistrici so na razpolago vsi na Gorenjskem najbolj brani časopisi - Delo, Dnevnik, Gorenjski glas, Nedeljski dnevnik, Sportske novosti in revije Jana, Antena, Zabavnik, Kih, Zdravje, Teleks itd. Trgovine pa običajno ponujajo Delo, Dnevnik, Gorenjski glas, Jano, Anteno, Sportske novosti, v Stari Fužini pa v času turistične sezone tudi po eno srbohrvaško in nemško revijo. Povsod pa se Zabavnik, različni stripi, ljubezenski, detektivski in dr. romani, tudi v srbohrvaščini. Mladino in Naše razglede pa prodajajo v nekaj izvodih samo na Bistrici.

Niti na eno družino nisem naletela, kjer ne bi imeli naročenega vsaj enega časopisa ali revije, najpogosteje pa Dnevnik, Gorenjski glas, Kmečki glas, Delo (na Bistrici), kupujejo pa različne revije - zlasti pa Jano, Zabavnik (za otroke) in Anteno. Člani društev so naročeni na specializirane revije - Lovec, Gasilski in Planinski vestnik, obrtniki na Obrtnika, komunisti dobe Komunista. Kar precejšen del vaščanov pa naroča tudi verske časopise Družino, Mavrico ali Ognjišče, študentje tudi Tretji dan. Šolarji in učitelji berejo Cicibana, Kurirčka, Pionirja itd. Skratka časopisov in revij je v vsaki družini kar nekaj, čeprav sem naletela tudi na mnjenja, da so postali "luksus". Težko pa je preverjati, koliko in kaj berejo. Nekaj informatorjev je izjavilo, da imajo časa za branje posebno poleti zelo malo, drugi, da "svoj" časopis preberejo do zadnje vrstice, korelacijo z izobrazbo in starostjo bi pri tem težko našli.

Knjigarne v vsem Bohinju ni nobene in tudi knjig, razen akviziterjev, nikjer ne prodajajo. Izobraženci so večinoma člani Sveta knjige (nekateri tudi že bivši!), sicer pa kupujejo knjige na Bledu, v Radovljici, na Jesenicah, v Kranju itd. Večina informatorjev mi je na vprašanje, ali berejo tudi knjižna - leposlovna ali strokovna dela, odgovorilo, da za branje knjig ni časa ali, da jim časopisi zadostujejo. Le študentje, izobraženci (ne vsi!), zlasti pa upokojenke oz. gospodinje so zatrjevali, da kar precej. Tako govore tudi knjižničarke o izposoji knjig (na Bistrici, v Stari Fužini in Srednji vasi imajo manjše krajevne knjižnice); v decembru 1986 je časopis Gorenjski glas objavil članek o izposoji v knjižnici na Bistrici s pomenljivim naslovom Berejo le še šolarji in upokojenci (priloga 4).

Sklenemo lahko, da se večina prebivalcev vseh štirih naselij pasivno srečuje predvsem s publicistično zvrstjo zborne

slovenščine, nekateri tudi s prevodi lažjih del, redki pa imajo stik z izvornoslovenskimi umetnostnimi besedili.

Aktivno obvladovanje zborne slovenščine

Ubesedovanje ali obnavljanje besedil zborne slovenščine je opravilo manjše skupine obravnavanih Bohinjcev, ki se bodisi poklicno (npr. učitelji), zaradi položaja v vodstvih društev, družbenopolitičnih organizacij in organov krajevnne skupnosti ali osebnega zanimanja (npr. igralci dramskih skupin) ukvarjajo s tem.

Uporabo govorne zborne slovenščine večina povezuje z nastopom pred publiko (zlasti nedomačo) na raznih slovesnostih: "Posebej če en govor napišeš, morš normalno gledat na tiste knjižne izreke, a boš u enmu domačmu govoru govoru - ker niso zmerej samo domač ldje, to je odvisn od sestanka al proslave..."⁴¹ Takšnih priložnosti je v življenju naselij kar precej, zlasti na Bistrici in v Stari Fužini. V Srednji vasi se zdi, da se slovesnim govorom - razen na pogrebih - nekako izogibajo. Predsednik sveta krajevnne skupnosti je menil, da na zborih krajanov "nima smisla" veliko govoriti in, kar pove, pove po domače (njegov jezik sploh ni izrazito narečen), slovesnosti ob različnih priložnostih pa izpeljejo člani dramske sekcije, saj "govori na proslavah tako niso več v modi". Pač pa običajno nekdo od vaščanov spiše in prebere govor na pogrebu sovaščana - največkrat kateri od sosedov, prijateljev ali članov društev, v katerih je sodeloval. Takšne govore pripravljajo tudi v drugih treh naseljih.

Menda vsi govorniki - bodisi na spominskih svečanostih (npr. ob 1. novembru), slovesnostih ob krajevnih praznikih, obletnicah in otvoritvah (npr. razstav slikarjev, ročnih del, ljudskega blaga in p. v Domu Joža Ažmana in Kulturnem domu Stara Fužina) in na turističnih prireditvah (kravji bal, Zoisove igre in p.) -

govore berejo. Govorniki so vnaprej določeni glede na položaj v organizaciji, ki prireditvev prireja. Le na turističnih prireditvah in na pogrebi nastopajo tisti, ki to bolje znajo ali žele; takšne govore tudi pogosteje napiše kdo drug. Eden od informatorjev je menil, da je v Stari Fužini precej ljudi, ki bi znali sestaviti prijeten govor, vendar nočejo; včasih so bili govori preprosti, življenjski, danes pa "morš u use vključvat samoupravlane in politko". Branje navadno ne odstopa od knjižne norme, z izjemo branja števil, ki jih govorniki izgovarjajo z vokalno redukcijo - npr. štrdesetletnica, dvantrideset planin itd. Starejši pogosto berejo po črki, npr. l namesto dvoustničnega u: popolnoma, bil⁴², poldrugi itd.; ustnozobni namesto dvoustnični v: ypliv, zdrayljenje, ynaprej itd.

Najboljši govornik naj bi bil, tako je menila večina informatorjev, zdaj že pokojni Franc Cvetek-Ukec izpod Studora⁴³, ki je tri desetletja govoril na kravjih balih. Po njegovi smrti je Turistično društvo Bohinj-jezero izdalo brošurico z govori iz njegove zapuščine. Izdaja avtentično sledi rokopisu, vključno z vsemi pravopisnimi (ne)pravilnostmi. Ukec je vse govore oblikoval po stalnem vzorcu: pozdrav publiki v imenu planšarjev, pogosto z navdušenim opisom bohinjskih naravnih lepote, poročilo o minuli pašni in sirarski sezoni s pikrimi pripombami (posebno zadnja leta) na račun kmetijske politike, povabilo obiskovalcem bala, naj si ogledajo to ali ono znamenitost, ter na koncu ali začetku verzi o lepotah Bohinja, trdem življenju kmeta in planšarja in vse večjem razvrednotenju planšarstva in pridelovalcev hrane, zaskrbljene ali pikre misli o prihodnosti kmetovanja. Znal je biti šegav, aktualen in piker - in se s temi lastnostmi tako prikupil domačemu poslušalstvu. Vedno je govoril v zbornem jeziku, vključeval pa je tudi precej pogovornih in celo nižjepogovornih

besed (predvsem za slogovno barvanje): petletka, paragraf, penzija, šiht, odtajati, gruntati, par let, ves obrat urejajo s pritiski na knofe; strokovno besedje: repromaterial, programiranje, proizvo-di, vodna preskrba, plačilna bilanca, intenzivno planšarstvo in živinoreja; uradovalno: tekom 10 let, uskladiti cene, pozitivne pridobitve, srednjeročni plan, pogodbeno vezan; narečne: fantvat(i), no, tok je blo učasih, majerji; publicistične fraze: z mrtve točke, kriza v planšarstvu, tekoči problemi, zamrznjene cene.

Tudi na gledaliških deskah KUD Triglav Srednja vas, KUD Fužine Žiga Zoisa Stara Fužina in DPD Svoboda Tomaž Godec Bohinjska Bistrica največkrat zveni zborna govorica, včasih pa tudi narečje, odvisno od predstave. Zadnja leta so precej delali s profesionalno delavko ZKO Radovljica Alenko Bole-Vrabec, ki jih je zelo opozarjala na jezikovno plat predstav. Postavitev Večna Lovišča (avtorice Mire Štefanec, v režiji A.B.-Vrabec) na Bistrici je tako uspela, da so jo vključili celo v gledališko karavano Cankarjevega doma. Sicer pa si v Srednji vasi izbirajo večinoma lažje komedije, v Stari Fužini pa se mlada dramska sekcija poizkusi tudi s pripravo manj konvencionalnih recitalov. Dolgoletni igralci vseh treh dramskih skupin navadno nimajo večjih težav obnavljati naučeni zborni tekst na odru, večja odstopanja od zborne norme pa se pojavijo, kadar k predstavi pritegnejo priložnostne igralce, ker stalnih ni dovolj za zasedbo vseh vlog.

Morda še največ prebivalcev Zgornje doline aktivno govori zborni jezik pri verskih obredih in molitvah, je pa seveda teže ugotoviti, kolikšno odstopanje od norme se pri tem pojavlja.

Zanimivo je, da v nobenem naselju ni vidnejšega literarnega ustvarjalca. Kot da se takšno udejstvovanje zaključi z odhodom iz osnovne šole, kjer sicer učenci precej objavljajo v šolskem literarnem glasilu Triglav moj dom. Člani literarnega krožka imajo na šoli svojo oglasno desko "Literarni kotiček", kjer

razstavljajo najbolj uspele spise, a tudi ocene filmov in gledaliških predstav.

Poleg Biltena društva Mali vojni muzej (zgodovinarji-amaterji), ki priobčuje sestavke o dogodkih prve in druge vojne v Julijskih Alpah, izhajajo še časopisi delovnih organizacij, ki imajo svoje TOZD na Bistrici: Preseki Gozdnega gospodarstva Bled, Glasilo Lip Bled, Bilten Osnovnega zdravstva Gorenjske, Almirino glasilo. Članke redneje pišeta le Ivan Veber in Magda Zgaga iz Bohinjske Bistrice v Presekih oz. Biltenu Osnovnega zdravstva Gorenjske, drugi pa objavijo kakšne zahvale ob smrti družinskih članov, odhodu v pokoj inp. Krajevnega glasila ne izdajajo v nobeni krajevni skupnosti. Pred tremi leti sta sicer na Bistrici izšli dve ciklostirani številki Glasila s članki o delovanju delegatskega sistema in krajevnne samouprave, vendar zaradi prevelikih stroškov (!) z izdajanjem niso nadaljevali. Tako o novinarski produkciji v Bohinju ni kaj reči. Informacije pa vendarle redno razširjajo z obešanjem objav na oglasne deske ali pa šolarji raznosijo vabila (recimo na zbor krajanov) oz. obvestila (o akcijah Rdečega križa, kosovnem odvozu inp.) v vsa gospodinjstva. Posamezne organizacije, društva in organi svoje člane obveščajo po pošti ali pa se poslužijo šolarjev kot raznašalcev.

Vabila za sestanke, poročila, zapisnike in podobna uradovalna besedila sestavljajo tajniki in predsedniki, razmeroma majhna skupina ljudi, ki se jih ta funkcija drži leta dolgo. Na sestankih tajniki pišejo zapisnik in pri tem sproti ubesedujejo dogovorjene sklepe v zborni jezik, zato navadno razpravo prekinejo za nekaj minut, da tajnik in predsednik sklep oblikujeta. Odstopanj od norme nismo preverjala, bi bilo pa najbrž zanimivo.

V zbornem jeziku so prebivalci obravnavanih naselij navajeni pisati tudi zasebno. Informatorka iz Srednje vasi: "ja, nkol,

misl, če pišm nekaj, ankol ne napišem sm šou, po pa če tud le en kolegic pismo pišem, a ne, pr pisau zmerej uporabljam prou." Sicer pa večina piše zelo redko, npr. božične voščilnice, nekajkrat na leto pisma sorodnikom in prijateljem, ki žive tako daleč, da so pogostejši obiski ali telefoniranje izključeni. V nujnih primerih, kadar ni mogoče obvestiti ustno, pošljejo telegram, npr. ob smrti. Največ zasebnih informacij se razširi ustno, osebno ali po telefonu.

Odnos do pouka slovenskega jezika

Informatorji so menili, da je glavni namen poučevanja slovenskega jezika naučiti otroke pravilno pisati, oblikovati pisna besedila, saj bodo morali v življenju večkrat napisati prošnjo, pritožbo, pismo inp. Ta praktično-življenjski cilj pa se marsikaterim staršem zdi težko uresničljiv, saj imajo predvsem otroci iz Zgornje doline pogosto težave z zborno normo. Marsikdo zato z otrokom skuša govoriti bolj zborno, da bi mu olajšal učenje v šoli, vendar je uspeh dvomljiv, saj tudi starši zbornega jezika ne obvladajo vedno najbolje.

Pri pogovorih so mi med razlogi za spreminjanje narečja pogosto navajali tudi šolanje, pouk slovenščine - češ, tam se otroci učijo čisto drugače govoriti kot doma. Zdi se, da glede na odnos, zlasti v Srednji vasi, do domačega jezika (krajevnega govora) in bralno kulturo šolarji v družinah prav velike vzpodbude za učenje slovenskega jezika niso deležni.

FUNKCIJSKE ZVRSTI

Z metodo intervjuvanja se mi je pokazalo funkcijsko zvrstnost skorajda nemogoče določevati zanesljivo, lahko sem jih le domnevala. Pisnih izdelkov v vsakdanjem sporočanju v obravnavanih naseljih je razmeroma malo, nujno bi morala v raziskovanje vključiti tudi sporočanje v gospodarstvu in upravi, kar pa bi nalogo nedvomno razširilo čez meje diplomatske naloge in najbrž tudi prek mojih moči in zmožnosti. Skušala sem zato že ob socialnih zvrsteh opozarjati tudi na prisotnost menjav jezikovnih sredstev funkcijskih zvrsti. Toliko bolj pa sem se posvetila besedilom praktičnega sporočanja, ki imajo v življenju naselij vlogo razširjevalca informacij in tudi sooblikujejo podobo naselij.

J e z i k p r a k t i č n e g a s p o r o č a n j a

Zanimajo me pisna besedila praktično sporazumevalnega jezika, torej obvestila, objave, javni napisi, reklamni panoji, spominske plošče, ki so namenjeni javnosti.

Sporočanje prek oglasnih desk

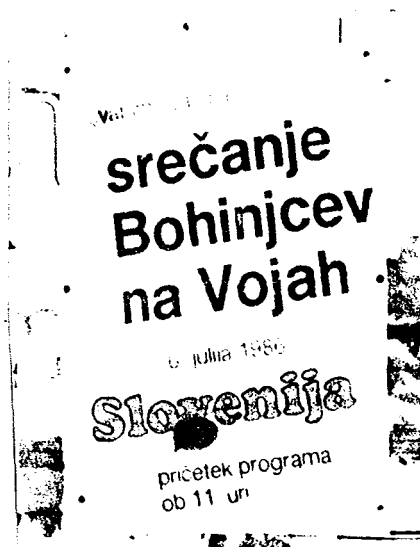
Takšen način razširjanja informacij je na institucionalni ravni zelo popularen. Na Bistrici so v ta namen postavili štiri oglasne deske v obliki kozolca, poleg tega pa najdemo obvestila tudi na treh oglasnih mestih in v omarici Planinskega društva. V Stari Fužini so takšna dva kozolčka izkoristili za zemljevid Julijskih Alp in smerokaz k bifeju Mostnica, obvestila pa obešajo ob kulturnem domu, na zbiralnici mleka in na skedenj ob cesti proti Vojam. V Srednji vasi javna sporočila lepijo na štiri stalna oglasna mesta na skednjih ob glavni cesti skozi vas, GKZ Srednja vas pa svoja obvestila na šipo trgovine v poslovni stavbi.

Enako na Koprivniku uporabljajo stene in vrata skednjev, zbiralnice mleka in trgovine.

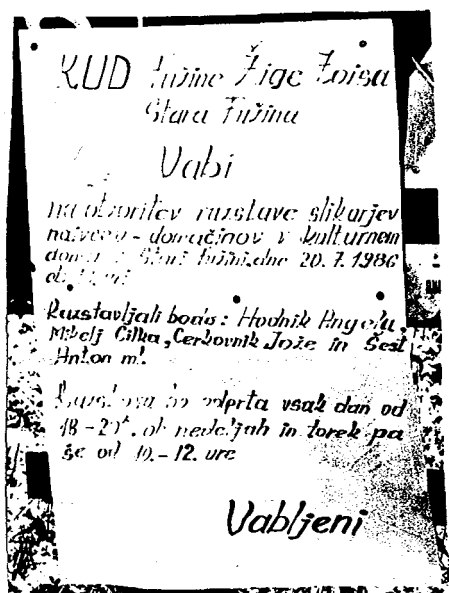
Sporočila so najpogostejše plakati za različne prireditve. Pojavljajo se tako tiskani kot ročno izdelani, slednji največkrat za prireditve KUD Fužine Žiga Zoisa Stara Fužina in COŠ Janez Mencinger Bohinjska Bistrica. Sporočilo lahko obsega le besedni kod, lahko pa tudi fotografije, risbe ali grafične znake. Na primer tiskan plakat za kmečko ohcet ali kravji bal (enak dizajn) ima zelo skopo besedilo: kraj in čas prireditve, ime prireditve (tudi v nemškem in angleškem jeziku), sodelujoči, pač pa naj bi risba sporočala folkloren značaj prireditve.

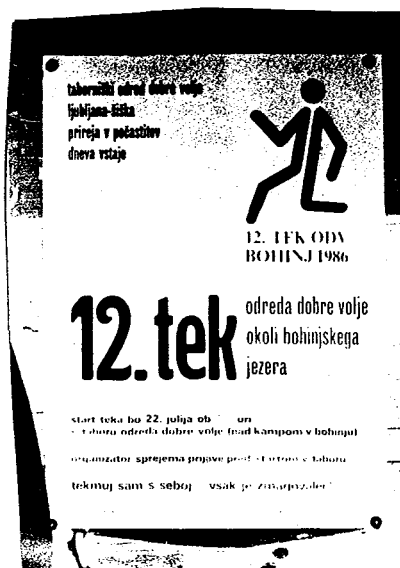
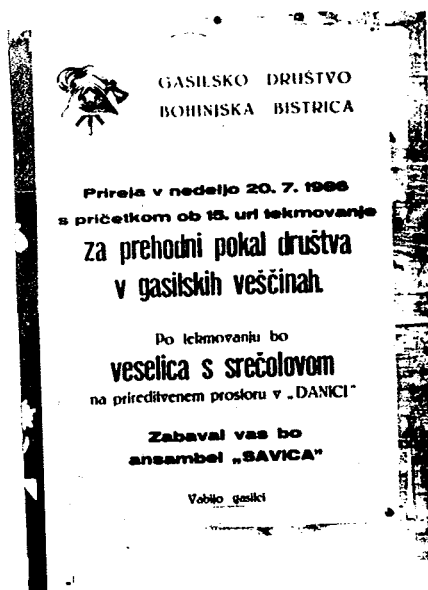
Besedno skopo je tudi vabilo za srečanje Bohinjcev na Vojah, ki (najbrž) skuša čustveno motivirati s tipskim napisom Slovenija in lipovim listom. Plakat ansambla Savica pa želi na svoj koncert privabiti s fotografijo ansambla in na veliko izpisanim imenom.

Besedno še bolj skop, a vendarle tudi bolj inventiven je plakat za prireditev TD Bohinjska Bistrica, ki je ročno naslikan. Ročno narejen je tudi plakat KUD Fužina, kjer pa je likovna plat povsem zanemarjena. Kudovci s celimi povedmi vabijo na otvoritev in povedo še druge, obiskovalcu zanimive informacije.

Enako tudi tiskan plakat Gasilskega društva Bohinjska Bistrica sporoča predvsem z besedami, z velikostjo črk, medtem ko je znak društva manj opazen. Vabilo na 12. tek taborniškega odreda Dobre volje okoli Bohinjskega jezera je natisnjeno s samimi malimi črkami, oko mimoidočega pa ujame najprej stilizirano podobo tekača in številko dvanajst.

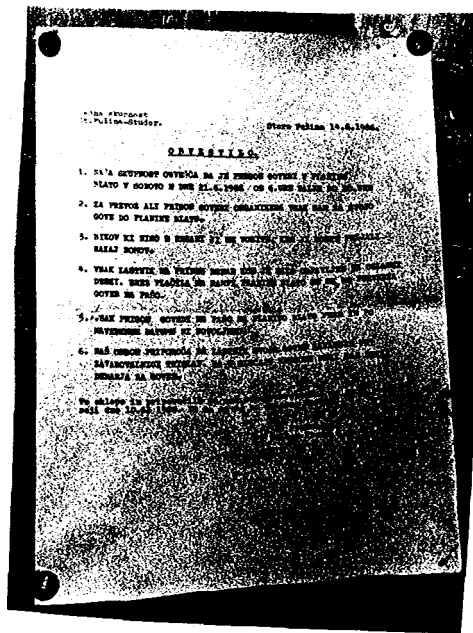
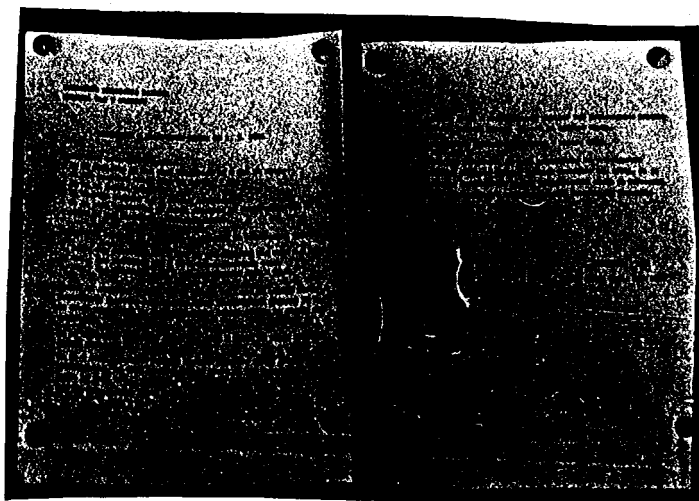
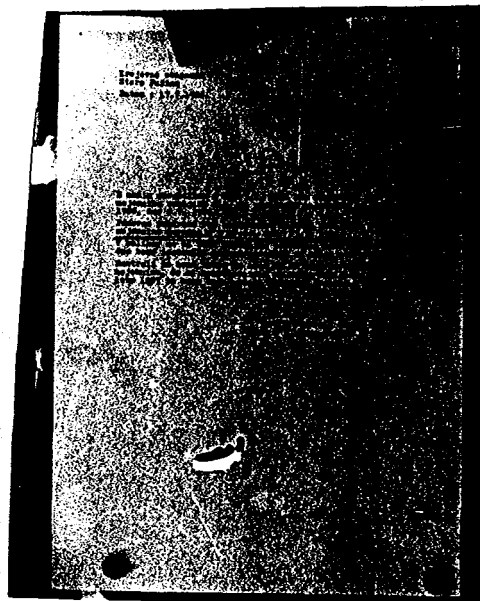
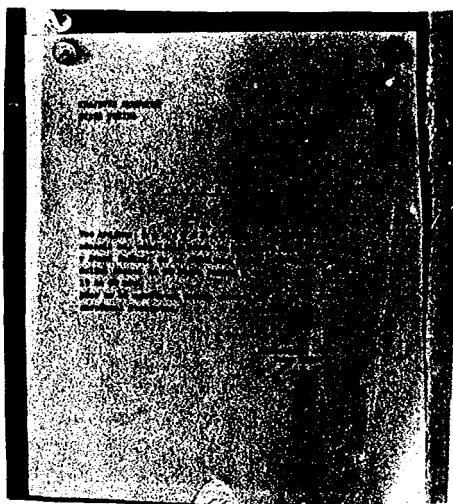
Izdellovalci plakatov torej izbirajo različne možnosti oblikovanja, večinoma take, ki so splošno uveljavljeni, takorekoč standardni in stereotipni. Jezikovno so večinoma neoporečni.

Plakati pa ne sporočajo le informacij o prireditvah, pač pa tudi s svojim številom¹, kje je v Bohinju najbolj živahno in obenem tudi smeri informacij. Največ plakatov izdelajo društva v Bohinjski Bistrici in Stari Fužini, pojavljajo pa se tudi taki od drugod, posebno za zabavne prireditve ob jezeru. V Srednji vasi in na Koprivniku teh plakatov skoraj ne najdemo, pač pa na Koprivniku plakate prirediteljev z blejskega kota pogostejše kot drugod v

Bohinju. Plakatov društev iz Srednje vasi, ki jih sicer ni veliko, na Bistrici ali v Fužini ne najdemo. Zdi se, da obstaja neka ovira, ki preprečuje informacijam prehod med Zgornjo in Spodnjo dolino.

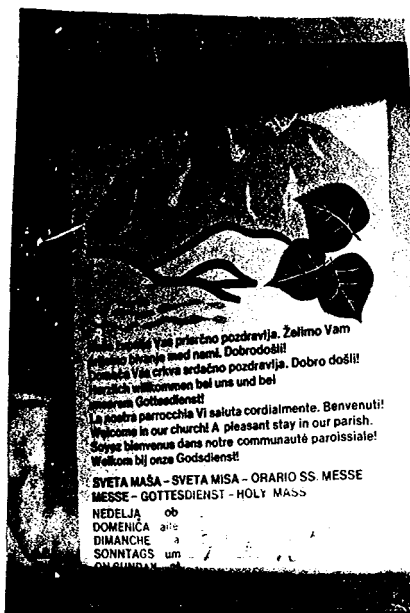
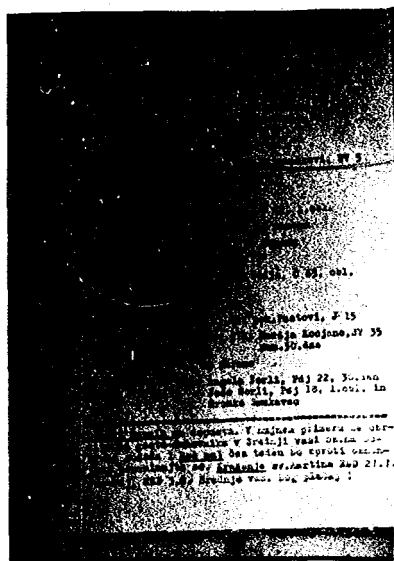
Redkeje se na oglasnih mestih in deskah pojavljajo obvestila uradovalnega tipa, najpogosteje pa na zbiralnicah mleka v Zgornji dolini, npr. objave GKZ Srednja vas o odkupu raznih kmetijskih pridelkov, lesa, o cepljenju živali, obvestila pašnih skupnosti o paši na planinah inp., na drugih mestih pa obvestila organov krajevnih skupnosti o zbiranju starih oblačil, kosovnem odvozu, zboru krajanov, volitvah inp. Tovrstna sporočila so običajno tipkana na listu A4 (ali manjše) velikosti, opremljena z nazivom sporočevalca, datumom, podpisom uradne osebe (in žigom). Tudi rabljena jezikovna sredstva so večinoma upravna, npr. akontacija za komad, se plača v celoti, obvestilo, s katerim se obvešča, na svoji seji dne..., dolžni znesek, na podlagi sklepa, prigrasiti posek, parcelna številka itd. Pogosto je mogoče zaslediti pravopisne napake; manjše (zlasti raba vejice) v besedilih institucij kot so GKZ Srednja vas, GG Bled, večje v besedilih krajevnih organov, kot na primer obvestilo pašne skupnosti na fotografiji (določiy, skleniy, kod, pomanjkanje vejic, besedni red). Slednja so tudi pogosteje neposredna, manj formalna kot prva in zelo malomarno stipkana, kot da avtorji ne razmišljajo o vtisu, ki ga bo tako neskrbno sporočilo dalo naslovniku, ali pa morda menijo, da je tovrstno informiranje tako "domače", da na obliko in pravilnost besedila ni potrebno biti pozoren. Vsekakor izražajo pomanjkanje pisne kulture in tudi kulture medsebojnih odnosov.

Fotografije na naslednji strani: uradovalna besedila GKZ Srednja vas, Krajevne skupnosti Stara Fužina in Pašne skupnosti Stara Fužina kot primer tovrstnih besedil v obravnavanih naseljih

Pisno obveščanje uporabljata tudi župnika v Bohinjski Bistrici in Srednji vasi. Na vratih cerkva je pritrjen razpored obredov za ves teden, dodane pa so tudi druge informacije. Ob vratih pa je navadno tudi oglasna omarica, kjer predstavljajo pomembnejše dogodke v življenju cerkve, npr. predstavljajo novomašnike. Na cerkvi v Srednji vasi pa je tudi dobrodošlica tujim turistom in

povabilo k maši v slovenščini, nemščini in italijanščini, kot nam kaže spodnja fotografija.

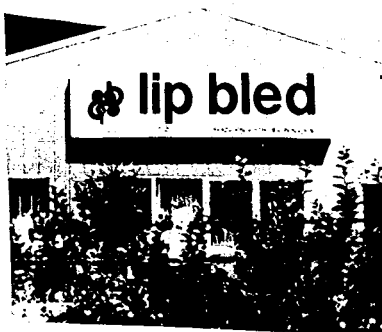
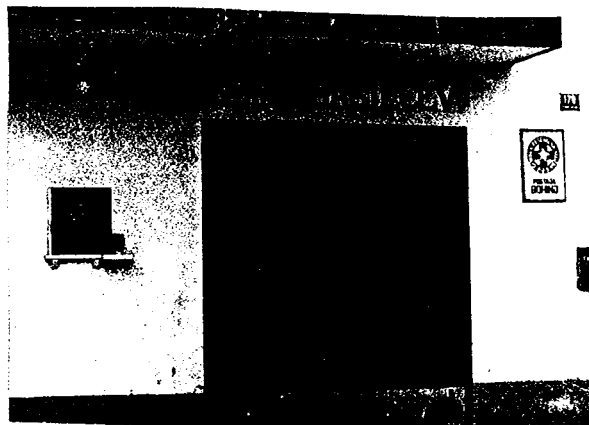
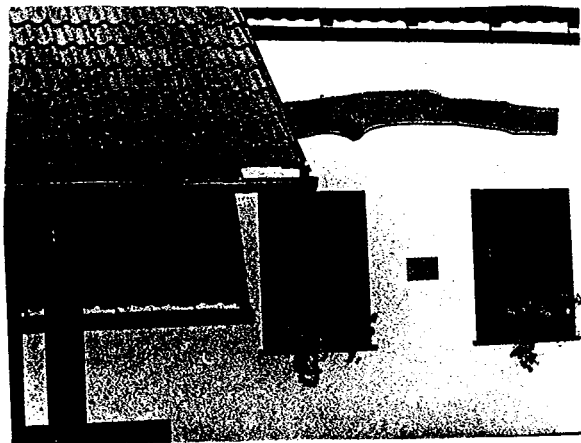

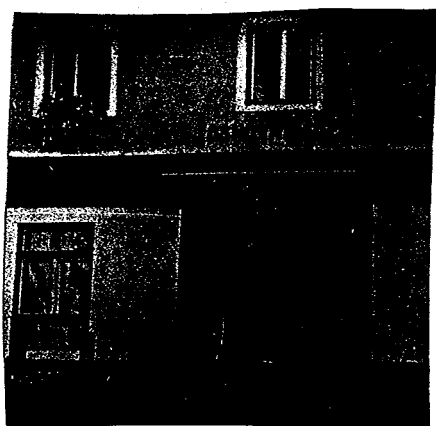
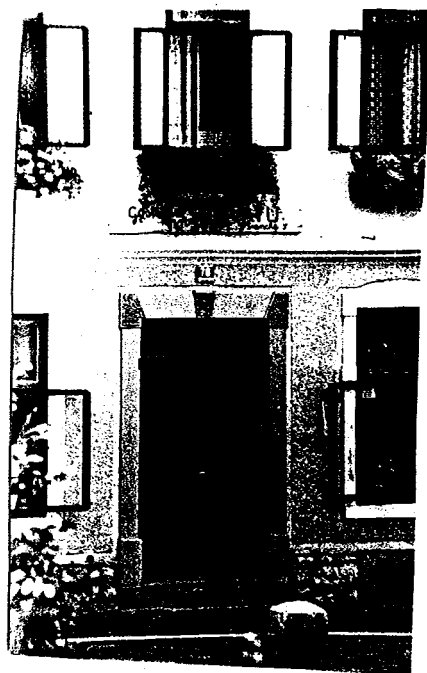
Napisi na stavbah

V številu in tehnični izvedbi javnih napisov na stavbah so med obravnavanimi naselji pomembne razlike. Tako na Bistrici kot v Srednji vasi imajo enake rdeče table na stavbah, kjer domuje krajevni urad in razna društva, s tem pa se enakost konča. Na Bistrici je precej trgovin in lokalov; praviloma imajo vsi osvetljene napise - špecerija, market, buffet itd. kar deluje precej mestno.

V ostalih naseljih prevladujejo napisi z vžganimi črkami na lesu, razen na trgovinah. V Stari Fužini opazimo MARKET SAVICA-MLEČNI IZDELKI-DELIKATESE-SADJE-ZELENJAVA-ŽIVILA-PIJAČE-PECIVO-MESO-SPOMINKI-KOZMETIKA-GALANTERIJA-KAVA-PIJAČE-BIFE na stavbi trgovine, kažipot k bufetu Mostnica, napis z barvo na omet na gostilni Mihovec, leseno tablo z vžganim napisom Kulturni dom Stara Fužina, v Srednji vasi Market Savica, GKZ Izbira, gostilna pri Hrvatu (vse lesene table z vžganim napisom) itd., na Koprivniku M(ercator) na trgovini, gostilna Korošič, osnovna šola (barva na ometu). Tudi napis na edini obrtni delavnici v obravnavanih naseljih - Menjava in centriranje gum v Srednji vasi - je lesena tabla z vžganim napisom. Na Bistrici so vse delovne organizacije opremljene z javnimi napisi, Lipova obrata s posebno velikimi in očitnimi, v Srednji vasi pa recimo sirarna nima nobenega napisa, obstaja takorekoč v ustnem izročilu, medtem ko na zadrugi je lesena tabla z vžganim napisom.

V vseh naseljih, razen na Koprivniku, lahko vidimo tudi izveske na hišah, kjer oddajajo turistične sobe. Napisi so zelo različni - od grafičnega simbola za posteljo in napisa SOBE do lesene plošče z vžganim napisom in okraski, redkeje pa svetobni napis. Večinoma so dodana tudi angleška in nemška poimenovanja. Vendar povsod, kjer sobe oddajajo, nimajo izobešenega napisa, saj tega in tudi vsebine turistična društva ne predpisujejo.

Napisov v tujih jezikih je kljub turističnim ambicijam območja zelo malo, poleg izveskov za turistične sobe in dobrodošlice na cerkvi v Srednji vasi en sam na uradu Turističnega društva Bohinjska Bistrica⁴⁴: TURISTBIRO-MENJALNICA-EXCHANGE-WECHSELSTUBE-CAMBIO VALUTE.

Ugotovim lahko, da Bohinjska Bistrica, deloma tudi Stara Fužina, kažeta v javnih napisih dosti bolj skrbno izoblikovano podobo, sta vizualno bolj komunikativna kot Srednja vas in Koprivnik.

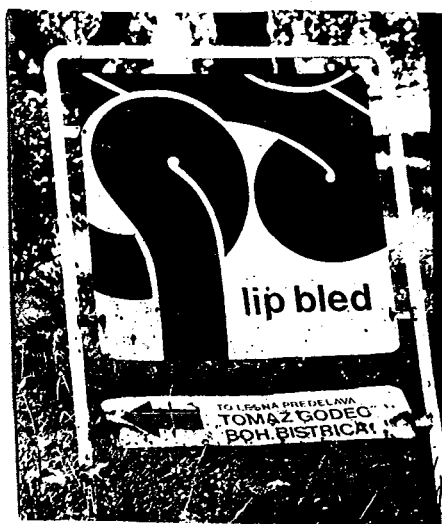
Bistrica se lahko pohvali tudi z nekaj napisi v izložbah ali na vratih trgovin, medtem ko v Zgornji dolini ni nobenih. Od vseh gostinskih lokalov v obravnavanih naseljih je edino restavracija Bistrica v Bohinjski Bistrici opremljena s pisnimi opozorili, katere hišne specialitete in po kakšnih cenah lahko gostje naročijo.

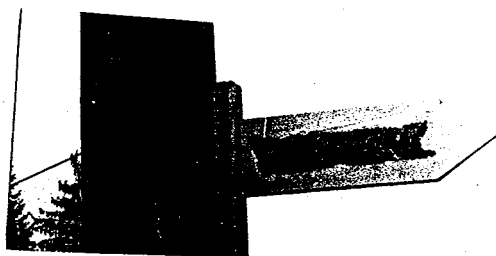
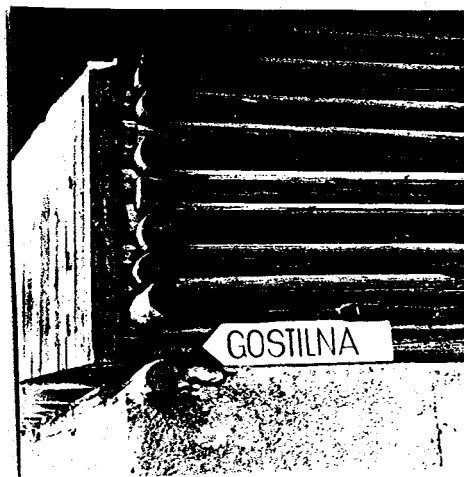
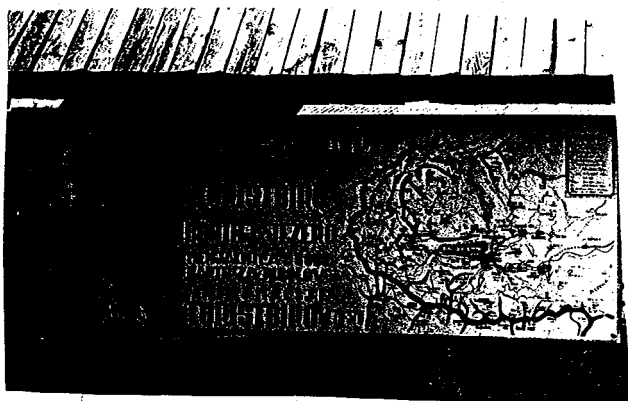
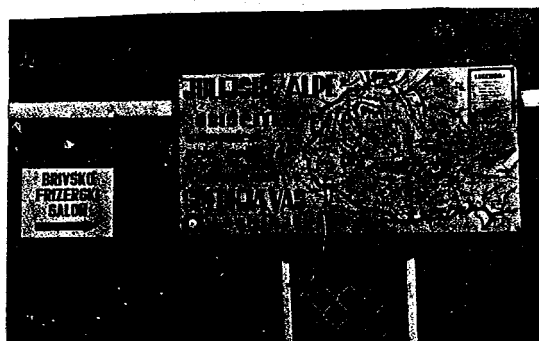
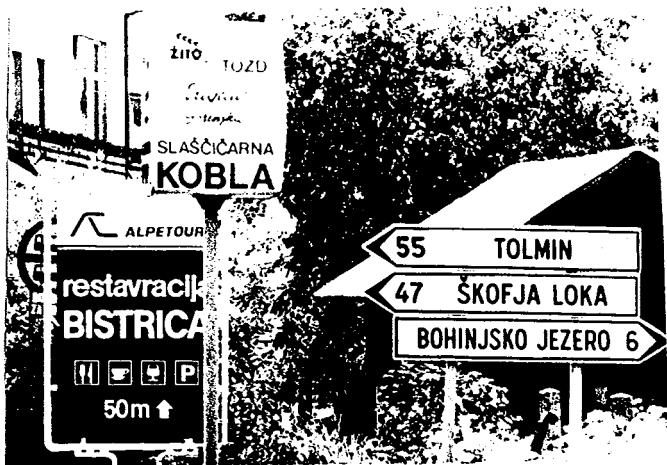
Obvestilni in reklamni panoji ob cestah

Večina reklamnih panojev je postavljena na Bistrici. Ob glavni cesti proti jezeru trije panoji opozarjajo na restavracije v kraju z imenom lokala ter delovne organizacije, ki je lastnik, razdaljo do stavbe in na enem tudi usluge, ki jih nudi, ponazorjene z mednarodnimi simboli. Dva panoja sporočata prisotnost obeh Lipovih TOZD v naselju - z znakom delovne organizacije, imenom obrata. V glavnem križišču stoji pano s tremi različnimi panoji; reklama za obe Lipovi TOZD, za smučarski center Kobla (tipske črke) in restavracijo Črna prst (ki je obstaja, saj je na stavbi imenovana gostilna Črna prst) s precej nejasnimi simboli, katere usluge nudi. Nadaljnji trije panoji se nahajajo ob blagajni smučarskega centra Kobla, nudijo pa informacije o legi, progah in uslugah tega centra.

V Stari Fužini so turistom namenili kozolček-pano z zemljevidom Julijskih Alp (na dobro izbranem mestu ored trgovino, ob avtobusni postaji, s pogledom na Triglav) in opozorilom na "Turistbiro

Bohinj-jezero", usluge, ki jih nudi in telefonsko številko. Sicer so poti v vasi označene s kašipoti k turističnim znamenitostim. V Srednji vasi so enak pano z zemljevidom Julijskih Alp (ob avtobusni postaji) opremili s sporočilom planincem ter imenom planinskega društva Srednja vas, kar pa pravzaprav ne pove veliko, saj ni razvidno niti, v katero smer kreniti (smerokazov v vasi ni nobenih), niti kje so dostopne nadaljnje informacije. Na Koprivniku nimajo nobenega panoja in tudi njihove krajevne znamenitosti, na primer Vodnikov razglednik⁴⁵ ostajaj^{jo} naključnemu obiskovalcu povsem skrite. Skromna tabla na začetku vasi kaže le smer k gostilni.

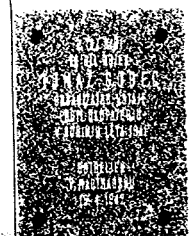
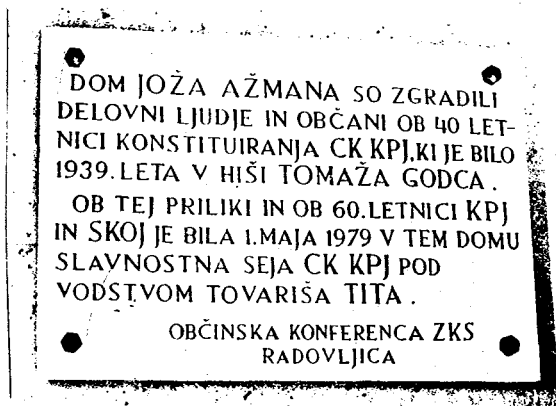
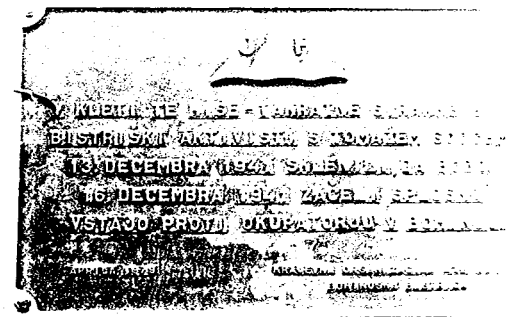
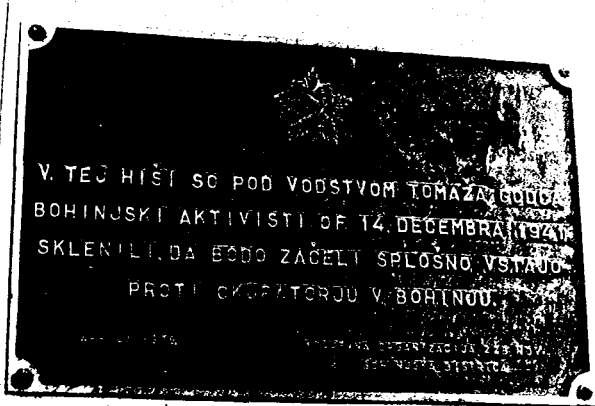

Spominske plošče

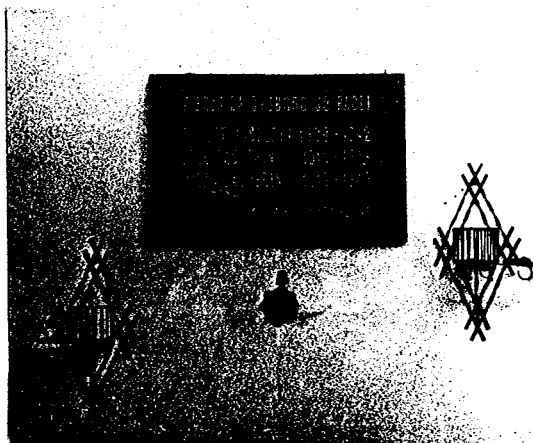
Spominskih plošč je v vseh štirih naseljih več kot reklamnih panojev, v številu pa ponovno prednjači Bistrica. Večina napisov je posvečena dogodkom tik pred drugo vojno ter žrtvam NOB.

Na Bistrici je nekaj spominskih plošč na pokopališču; na

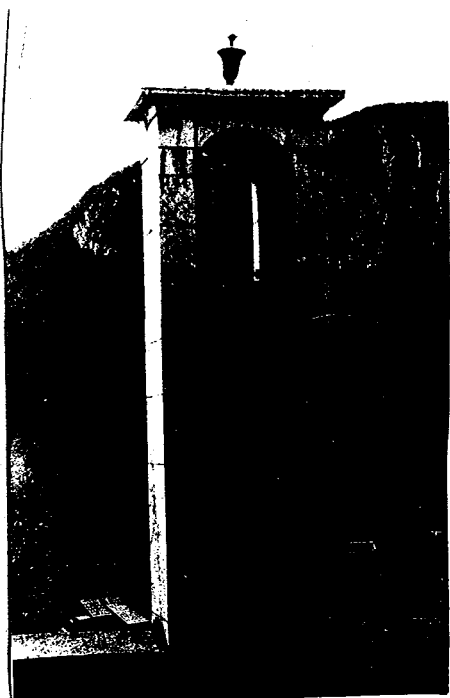
spomeniku umrlim pri gradnji predora železnice Jesenice-Gorica, padlim v prvi svetovni vojni in cel kompleks plošč umrlim v NOB. Tem zadnjim je posvečena plošča še na spomeniku pred staro občino. Vsi napisi obsegajo v glavnem imena. Nadaljnje spominske plošče so na stavbi muzeja Tomaža Godca in na obeh hišah, kjer so snovali decembrsko vstajo, na zdravstvenem domu in Domu Joža Ažmana. Napisi sporočajo, kateri dogodki in kdaj so se zgodili ter kdo je plošče dal namestiti. Napis na zdravstvenem domu spominja, da je bila stavba zgrajena 1959 v skebi za človeka, tisti na Domu Joža Ažmana pa opozarja na znamenite dogodke ob otvoritvi.

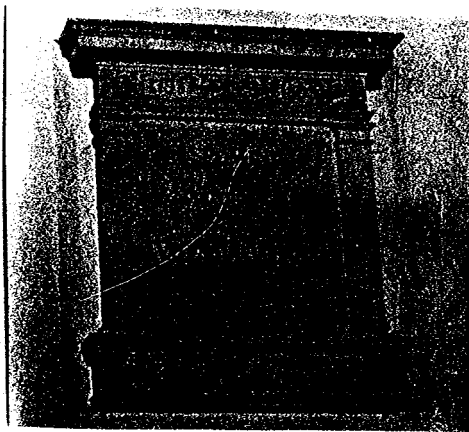
V Stari Fužini so spominsko ploščo padlim 1941-1945 namestili na nekdanjo sirarno (danes Planšarski muzej), kjer so se 1941 uporniki tudi dogovarjali za decembrsko vstajo. Trem padlim je ZZB Stara Fužina postavila še posebno ploščo na njihovi rojstni hiši. Tretja pa je na Domu Gasilcev posvečena spominu padlih gasilcev in umrlih (!) ustanoviteljev društva.

Pred cerkvijo v Srednji vasi stoji lep spomenik z imeni padlih v prvi svetovni vojni, žrtvam NOB pa so namenili spominsko ploščo na stavbi krajevnega urada (nekdaj občina).

Na Koprivniku so imena padlih za svobodo vlili na spominski plošči na spomeniku ob cerkvi. Na župnišču pa je vzidana starejša plošča v spomin stoletnega godu koprivniške fare (1893) in njenega prvega dušnega pastirja Valentina Vodnika.

Tolikšno število plošč v spomin dogodkom in žrtvam v času NOB, še bolj pa njihovi stereotipni napisi in pomanjkanje obeležij dogodkov iz drugih časovnih obdobj (razen žrtvam iz prve vojne in spominu V. Vodnika se torej ni v Bohinju zgodilo ničesar!), skorajda prisilita k ugotovitvi, da so najbrž nastajale s prestižnimi nameni in bolj pod vplivom stoletnih tekmovanj med vaškimi skupnostmi kot pa v resnični želji zabeležiti zgodovinske dogodke, ohraniti spomin nanje v prostoru.

Jezik napisov na spominskih ploščah je zelo skop in vsebuje večinoma zgolj klišeje, npr. padli za svobodo, žrtvovali so življenja v revoluciji, v tej hiši so... Med njimi spominska plošča Valentinu Vodniku deluje z jezikom in pravopisno normo s konca 19. stoletja naravnost osvežilno.

Z A K L J U Č E K

Jezikovna dediščina izbranih naselij bi se dala ponazoriti z reklom Vsaka vas ima svoj glas, saj v vsakem naselju naletimo na nekoliko drugačen krajevni govor.

Bohinjska Bistrica se je širila predvsem na račun priseljencev iz vseh delov Slovenije, še posebej po drugi vojni, ko doživlja spreminjanje v naselje urbanega tipa. Nastanili ali poročili so se v naselje številni Primorci, Dolenjci in Štajerci, v zadnjem času pa tudi srbohrvaško govoreči prišleki. Bistriški krajevni govor nikdar ni bil tako zaznamovan z narečnimi posebnostmi (švapanjem, sekundarno palatalizacijo, zelo ozkimi vokali, palatalnim izgovorom l' in n') kot govori zgornjedolinskih naselij in se je zato v letih po drugi vojni skladno z urbanizacijo naselja hitro oblikoval kot varianta gorenjskega pogovornega jezika. Tako govori večina prebivalcev, našli pa bi pri posameznih priseljencih prve generacije tudi jezikovna sredstva drugih pokrajinskih pogovornih variant ter v drugi in tretji generaciji celo pogovorni jezik s številnimi interferencami zborne slovenščine. Znotraj naselja so menjave koda v različnih govornih položajih redke, predvsem funkcijskega (pogovori o literarnih, filozofskih inp. temah, ki napeljujejo k rabi višjih pogovornih variant, šolski pouk, govorništvo na svečanostih, gledališke predstave, verski obredi, kjer se obnavlja že zapisano besedilo) ali formalnega značaja (ustvarjanje distance med sogovorniki z izbiro jezikovnih sredstev za izražanje vljudnosti, izogibanje nižjepogovornim izrazom). Gre torej za menjave nižjepogovornih z višjepogovornimi ali zbornimi jezikovnimi sredstvi.

Prebivalci Stare Fužine, Srednje vasi in Koprivnika tvorijo izvirno bolj homogene jezikovne skupnosti. Sporočanje v teh vaških skupnostih poteka v krajevnih govorih, ki pa se po drugi vojni hitro spreminjajo na glasoslovni in besedni ravnini, tako da bi natančnejša raziskava pokazala več generacijskih variant. Krajevnega govora sploh ne obvladajo ali le deloma v vas poročeni vaščani, ki govore bodisi katero od gorenjskih pogovornih variant ali svoj krajevni govor z več ali manj sestavin novega jezikovnega okolja. Zdi se, da je krajevni govor v Stari Fužini, še močneje pa v Srednji vasi, sredstvo za potrjevanje pripadnosti vaški skupnosti, torej vaščani rabo krajevnega govora povezujejo s pripadnostjo soseski. Ravno tako kot priseljenim vaščanom nikdar ne bodo priznali, da so domačini, pač pa vedno ostanejo "tujci" in "priseljenci", jim tudi nikdar ne bodo potrdili, da obvladajo krajevni govor; šele njihove otroke bodo vzeli za svoje. Vaščanom pa, ki začasno ali stalno žive drugod, bodo zamerili, če ob povratkih domov ne bodo več znali "po domače" govoriti; rekli bodo, da hočejo biti gosposki, da se "spakujejo", da se obnašajo, kot bi ne bili rojeni v vasi. Zelo radi tudi poudarjajo, da je govor njihove vasi drugačen od govora sosednjih in poročene člane družin iz sosednjih vasi bodo prva leta skupnega življenja pogosto opozarjali na različnosti in jim pol za šalo pol za res vsiljevali svoje oblike. Zdi se, da je takšno vrednotenje domačega govora živo tudi na Koprivniku, vendar vaška skupnost zaradi številnega odseljevanja mladih nima več moči soditi o jeziku članov in zato tudi krajevni govor ni več sredstvo za potrjevanje pripadnosti.

Menjave jezikovnih zvrsti so v Stari Fužini, Srednji vasi in na Koprivniku običajne le v nekaterih formalnih govornih položajih, tako pri pouku in v vrtcu udeleženi otroci in učitelji/vzgojitelji, pri verskih obredih, v govorništvu in na gledališkem odru, kjer krajevni govor preklaplja v zborna slovenščino. Izobraženci

v formalnih govornih položajih menjajo krajevni govor z visokim pogovornim jezikom, na primer v pogovoru o akademskih, literarnih zadevah pri župniku, na sestankih KUD inp. (v ozadju je funkcijska menjava). Na Koprivniku menda mlajši, zunaj Bohinja zaposleni vaščani pogosto rabijo pogovorno gorenjščino na sestankih družbeno-političnih organizacij in organov krajevnne skupnosti, ker jim je ob takih temah bližja. Sicer se vedno rabi le krajevni govor.

Pogovorne oblike slovenskega jezika so Srenjanom, Fužinarjem in Koprivnikarjem večinoma nov sestav, s katerim se seznaniijo v stikih z Bistričani ali prišleki iz drugih delov Gorenjske oz. Slovenije (turisti, sorodniki, prijatelji), intenzivneje pa, ko prestopijo v višje razrede osnovne šole na Bistrico. Navadno je to jezik, ki se ga morajo naučiti, če žele neobremenjeno komunicirati s širšo okolico ali obvladati zahteve delovnega mesta. V naseljih se pogovorne variante skoraj nikoli ne rabijo. Le z neznanci se bo večina vaščanov ob prvem stiku izognila izrazito narečnim izrazom, a le res izurjeni v pogovorni zvrsti, bodo pogovor tako nadaljevali, drugi pa bodo govorili krajevni govor. S priseljenimi vaščani, ki govorijo katero od pogovornih variant, bodo vsi govorili "po domače". Najpogosteje se mladi nauče pogovornega jezika med šolanjem, na Bistrici in pozneje zunaj Bohinja na poklicnih in srednjih šolah. Pridobe zlasti gorenjsko varianto, le izobraženci, na primer učitelji tudi višje variante pogovorne slovenščine. Naletela pa sem tudi, najpogosteje v Srednji vasi, na zatrjevanje, da tako kot v vasi, govorijo povsod, celo v Ljubljani, čeprav si pridobe oznako "bohinjec" - zdelo se je, da jo sprejemajo kar z nekakšnim ponosom. Je to delovanje zavesti, da je krajevni govor znamenje pripadnosti domači skupnosti, zunaj Bohinja raztegnjeni na vse področje? Vendar so to le posamezni primeri, večji del vaščanov,

razen najstarejših, ki ne obvladajo nobene pogovorne variante, si takšnega izpostavljanja ne privošči.

Katera jezikovna sredstva bo vključevala pogovorna varianta posameznega govorca, je odvisno od jezikovnega okolja, v katerem se je nauči in jo pozneje uporablja. Zlasti med Srenjani pa sem naletela na precej negativno vrednotenje opustitve švapanja; menijo, da je takšen način govorjenja "fin", gosposki in, da se vaščan ali vaščanka, ki tako govori, "spakuje", zato švapanje ohranjajo. Tudi večina Fužinarjev, zaposlenih v Bohinju, ne opušča švapanja v pogovornem jeziku.

Rabi bolj kultivirane govorice, recimo gorenjske pogovorne variante v Zgornji dolini ali višjih oblik pogovorne slovenščine na Bistrici, v govornih položajih, kjer bi bila upravičena, na primer na javnih sestankih različnih udeležencev, pogosto nasprotuje strah, da takšne govorice ne obvladajo dovolj in se jim bo vrnila oblika iz običajnega, utrjenega jezikovnega sestava. Poslušalci to hitro začutijo kot neprimerno in govorec bi se osmešil pred sovaščani, češ kaj se sili biti "fin", če ne zna. Zlasti se tako raje drže ob strani starejši govorci in vsi, ki niso izkušeni v javnem nastopanju. Redkokdo premore toliko poguma, da si, če vendarle želi nekaj povedati, zavestno izbere neustrezen kod in tudi na glas pove, da bo govoril "po domače". V takšnih situacijah se torej nepopolno obvladovanje višje pogovorne oblike jezika lahko izkazuje kot komunikacijska zavora. V enačenju pripadnosti vaški skupnosti z rabo krajevnega govora, kar vaščanom onemogoča, da bi si ustvarili dovolj priložnosti za rabo in utrjevanje pogovornega jezika, in v odklonilnem odnosu do opuščanja švapanja vidim glavna razloga, ki govorcu preprečujeta pridobitev takšnega pogovornega jezika, ki bi presegal okvire vaškegarokolja v gorenjskem prostoru. Skupaj s strahom pred osmešenjem to tvori začaran krog zapiranja komunikaciji s širšo

okolico. In vasi Zgornje bohinjske doline res niso komunikativne, čeprav so razlogi najbrž širše, ne le jezikovne narave. Nadaljnja raziskava bi morda zmogla ločiti vzrok od posledice.

Nekateri govorni položaji iz spoštovanja sogovornika ali družbene, poklicne distance med sogovornikoma zahtevajo "lepši", omikanejši govor, na primer z učiteljem, duhovnikom, zdravnikom, z neznanci, v institucijah. Večini prebivalcev naselij "lepši" jezik ne pomeni preklapljanja v višji jezikovni sestav, ampak le rabo kultivirane oblike običajno rabljene zvrsti. Natančneje, uporabljali bodo jezikovna sredstva za izražanje vljudnosti, kot so besede prosim, hvala, ^oopustite, izvolite inp., pogojni naklon in želelno modalno obliko. Nižjepogovorne izraze bodo nadomestili z nevtralnimi. Zdi se, da tako "lepo" govorjenje v običajnem sporazumevanju med prebivalci obravnavanih naselij ni navadi, saj imajo vzgojiteljice in učitelji precej opraviti z odpravljanjem tovrstnih govornih navad pri otrocih. Najbrž pa izbrana naselja v tem niso posebnost, saj pomanjkanje kulture v medsebojnih odnosih beležimo tudi drugod.

Z izbrano metodo intervjuvanja je bilo precej težje dobiti zanesljive podatke o oblikovanosti interesnih govoric. Opazen je sleng šolarjev/mladostnikov, ki je verjetno najbolj razvit na Bistrici; zdi se, da se slovar precej pokriva s slengom šolarjev po vsej Sloveniji, posebnost pa je raba moških deležnikov in in pridevniških oblik, t.i. govorjenje na fanta med bistriškimi mladostnicami. V Zgornji vasi je to običajno za ženske vseh starosti, na Bistrici pa predstavlja invencijo ozkega kroga mladih deklet, ki sčasoma takšen način opustijo. V žargonih posameznih skupin prebivalstva, združenih ob različnih prostočasnih dejavnostih in storitvenih uslugah, bi bilo najzanimiveje zasledovati nasprotje med starimi - izvorno nemškimi, zdaj popačenimi - izrazi in strokovnim besedjem, ki ga uvajajo učbeniki.

in inštruktorji zahtevajo na izpitih; zdi se, da v dejavnostih, kjer ni veliko starejših članov, ki bi na mlajše prenašali žargon, prevladuje strokovni slovar in se žargon slabo oblikuje. Vsekakor tema za katero prihodnjih raziskav.

Zborni jezik se v življenju obravnavanih sosesk pojavlja kot jezik množičnih medijev - RTV oddaj, časopisov, revij in različnih publikacij, ter institucij - šole, cerkve, gledališča, javnih slovesnosti. Večinoma se srečujejo s publicistično zvrstjo, medtem ko je bralna kultura nerazvita, pa ostajajo druge zvrsti, zlasti umetnostna, neznane. Velika večina sploh sprejema zborni jezik le pasivno. Govorjeni zborni jezik se uveljavlja v slovesnih ali formalnih/institucionalnih govornih položajih: pri šolskem pouku, v cerkvi, gledaliških predstavah, slavnostnem govorništvu. Aktivno udeleženih je malo in so večinoma eni in isti ljudje: učitelji, duhovnik, igralci kulturnoumetniških društev, funkcionarji društev in organov krajevnne skupnosti. V vseh primerih gre za bolj ali manj zvesto obnavljanje vnaprej napisanega besedila, govorniki sploh najpogosteje svoj sestavek kar preberejo. V količini tako producirane zbornega jezika prednjači Bohinjska Bistrica, ki si kot območno središče tudi ustvarja največ priložnosti. V Srednji vasi se zdi, da se slavnostnim govorom raje izognejo in pripravo programa prepuste igralcem dramske skupine KUD. Le redki posamezniki sami ubesedujejo publicistična ali strokovna besedila. Razen šolskega glasila s pretežno literarnimi prispevki in Biltena društva Mali vojni muzej s poljudnimi sestavki iz zgodovine obeh vojn v Bohinju ne izhaja noben časopis. Tudi v glasilih v Bohinju prisotnih delovnih organizacij razen dveh avtorjev nihče ne sodeluje. Tudi vidnejšega literarnega ustvarjanja ni. Največji del pisnega udejstvovanja po končani osnovni šoli predstavljajo besedila uradovalne narave: zapisniki, poročila, vabila, programi. Sestavljajo jih večinoma eni in isti ljudje, ki so sprejeli mesto tajnika

ali predsednika društva, organizacije ali organa krajevnne samouprave. Pisanje zasebnih pisem ni posebno razširjeno, saj se večina raje posluži telefona ali neposrednega pogovora. A vendar, če že pišejo, potem menijo, da je edina možna zvrst zborni jezik. Tudi smisel poučevanja slovenskega jezika vidijo predvsem v tem, da se otroci nauče oblikovati pisna sporočila v zbornem jeziku.

Jezik praktičnega sporočanja ima med funkcijskimi zvrstmi v sporočanju v obravnavanih naseljih najobsežnejšo vlogo. Pojavlja se precej tudi v pisni obliki: obvestila, objave, javni napisi, reklamni panoji, spominske plošče. Obveščanje domače javnosti o različnih prireditvah in dogodkih prek plakatov na oglasnih deskah in mestih je v vseh štirih naseljih običajen način. Tiskani plakati so pogostejše skopi z besedilom in si bolj pomagajo s fotografijo, risbo, simboli in grafično obliko, a ročno izdelani plakati KUD Fužine Žiga Zoisa Stara Fužina sporočajo samo z besedo, v polnih povedih. Dizajn je redko inventiven in jezik klišejski, a zborn in pravopisne pomanjkljivosti redke. Največ plakatov izobesijo organizacije in društva na Bistrici, v Srednji vasi in na Koprivniku pa precej manj. Zdi se, da obstaja nekakšna ovira v prenašanju tovrstnih informacij med Zgornjo in Spodnjo dolino, saj plakatov prireditev nekje drugje ne najdemo.

Ustno sporočanje podpirajo z objavo pisnih informacij tudi organi krajevnne samouprave, GKZ Srednja vas in Gozdno gospodarstvo Bled. Na oglasna mesta nameščajo uradne objave, natipkane na pisarniškem papirju, z datumom in podpisom avtorja. Medtem ko so izdelki GKZ in Gozdnega gospodarstva skrbneje stipkani ter pravopisno manj oporečni, videz uradnega dokumenta pa podpirajo z dosledno rabo uradovanih klišejev, pa so zlasti objave krajevnne samouprave v Zgornji dolini bolj neposredne, slabše natipkane in

kažejo tako pomanjšanje pisne kulture kot kulture medsebojnih odnosov, še posebno izdelki tajnika pašne skupnosti Stara Fužina. A tudi ti skušajo biti uraden dokument z rabo oblike in uradoválnih sintagm.

V vseh naseljih je nameščeno nekaj javnih napisov na stavbah. Bohinjska Bistrica si z njimi ustvarja podobo središča urbanega tipa, saj so vse javne stavbe opremljene z napisi, trgovine in restavracije v središču naselja celo s svetlobnimi. Že v Stari Fužini je izvedba javnih napisov preprostejša, v Srednji vasi in na Koprivniku pa najpogosteje najdemo napise na lesenih ploščah z vžganimi črkami. Edini gospodarski objekt v Zgornji dolini - sirarna GKZ Srednja vas - nima nikakršnega napisa in obstaja torej le v ustnem sporočanju. Podobno je z reklamnimi panoji, ki jih je največ na Bistrici (vsebujejo imena delovnih organizacij in restavracij, grafične simbole ter razdalje do poslopij). V Zgornji dolini sta le dva: zemljevid Julijskih Alp z napotilom v urad Turističnega društva Bohinj-jezero na avtobusnem postajališču v Stari Fužini in podoben zemljevid na enakem mestu v Srednji vasi, ki pa ima spričo neopremljenosti vasi s kaŹipotí precíj majhno informativno vrednost. Na Koprivniku se takšnega načina opozarjanja nase niso poslužili. Spominske plošče so v vseh naseljih bolj prestižnega kot informativnega ali memoarnega pomena, saj so skoraj izključno posvečene padlim v NOB in dogodkom v zvezi z revolucijo, izjema sta le spomenika Źrtvam prve vojne, umrlim pri gradnji bohinjskega predora in plošča s konca 19. stoletja v spomin službovanju Valentina Vodnika na Koprivniku. Tehnična izvedba in naštevanje imen, dopolnjeno z neizvirnim tekstom kot padli za svobodo, Źrtvovali so svoja Źivljenja za revolucijo in v tej hiši so... delujejo skrajno stereotipno. Izjema je le plošča na zdravstvenem domu na Bistrici, ki spominja, da je bil dom

zgrajen v skrbi za človeka 1959.

Na območju, ki ima turistične ambicije, bi pričakovali tudi večje število napisov in obvestil v tujih jezikih. Pa ni tako; v vsem času sem odkrila le en plakat - za kmečko ohcet - ki je imel ob slovenskem imenu prireditve tudi nemškega in angleškega, na cerkvi v Srednji vasi pa najdemo dobrodošlico in vabilo k obredom tudi v nemškem in italijanskem jeziku. Edini javni napisi na stavbah pa so tisti na uradu turističnega društva Bohinjska Bistrica (ki je obenem menjalnica) in na nekaterih stanovanjskih hišah, kjer oddajajo turistične sobe. Kažipote k znamenitostim so postavili na Bistrici in v Stari Fužini, le v slovenščini.

Menjave jezikovnih zvrsti kažejo Bohinjsko Bistrico kot urbano okolje z menjavami iz nižjepogovornega v višjepogovorni in v formalnih položajih v zborni jezik. V ostalih treh naseljih daleč prevladujejo menjave glede na formalnost/instituci^{on}aliziranost govornega položaja iz krajevnega govora v zborni jezik kot govorico institucij - šole, cerkve, gledališča, javnosti - slovesnosti in množičnih občil, pisnih sporočil. Na Koprivniku se zdi, da mladi govorci tudi v naselju rabijo katero od variant gorenjskega pogovornega jezika, enako v formalnih položajih tudi posamezni izobraženci Stare Fužine in Srednje vasi; v tem bi lahko videli odprtost komunikaciji ven iz domače vasi in območja. Nasprotno se zdi, dokazati bi bilo potrebno z nadaljnjo raziskavo, da v Srednji vasi tudi večina mladih vaščanov še ni premagala enačenja pripadnosti vaški skupnosti z rabo krajevnega govora in odklonilnega odnosa do opustitve švapanja, kar jih ovira v sproščenejši komunikaciji s širšo okolico in jih zapira v vaški svet Gorenjske. Pogovorni jezik, posebno višje variante, sprejemajo kot tujo obliko, ki jo obvladajo slabo ali sploh ne. Znotraj vsake zvrsti,

ki prevladuje v sporočanju v soseskah⁵, obstajata omikanejša
1
varianta za komunikacijo med dvema neenakovrednima udeležencema
in običajno rabljena varianta.

Za konec še pripomba: raziskava Menjave zvrsti v štirih
bohinjskih naseljih kot diplomska naloga ostaja v mejah poskusa
načeti to temo. Predstavlja sondažne ugotovitve, hipoteze, ki so
lahko le izziv za nadaljevanje tovrstnih raziskav, precej manjša
pa je ambicija ponuditi končno veljavne izsledke.

O P O M B E

- 1 Janez Dular, Zvrstnost slovenskega jezika; v: Slovenski jezik, literatura in kultura (Informativni zbornik), Ljubljana 1974, str. 57.
- 2 Prav tam, str. 58.
- 3 Velemir Gjurić, Interesne govorice sleng, žargon, argo; v: Slavistična revija 1, Ljubljana 1974, str. 65.
- 4 Prav tam, str. 66.
- 5 Prav tam, str. 66.
- 6 Janez Dular, n.d., str. 64.
- 7 Slovenski jezik I, Maribor 1986, str. 54.
- 8 Breda Pogorelec, K vprašanju bilingvizma in diglosije iz slovenske izkušnje, Naši razgledi, 28.12. 1984, str. 107.
- 9 Češ da se s politiko ne bodo ukvarjali. Prepričevati se sploh niso pustili.
- 10 Nisem pa nikdar niti švapala niti mehčala k,g,h, v č,j,š, ker nisem vajena in bi sogovornikom ne zvenelo naravno. Izhajam iz jezikovno dokaj homogenega okolja, saj sta tako oče in mama iz neposredne okolice Kranja (Kokrica oz. Primskovo pri Kranju sta danes že kranjsko predmestje), kjer žive tudi družine starih očetov, medtem ko sta se stari mami primožili iz severovzhodne okolice Kranja, iz Srednje vasi in iz Predoselj. V očetovi družini je v navadi švapanje, v materini ne in tudi pri nas doma (živimo v Kranju) ne. Pač pa je družinski jezik obeležen s precej vokalne redukcije in je ena od variant gorenjskega pogovornega jezika. Omenjena sredstva iz jezika mojih starih staršev so bila še močnejša redukcija vokalov, določa oblika tvorjena dosledno s kazalnim zaimkom ta, stopnjevanje pridevnikov z morfemom nar-, vprašalnica koga za kaj, raba številnih nemških popačenk inp.
- 11 Stane Gabrovec, Prazgodovina Bohinja; v: Bohinjski zbornik, Radovljica 1987, str. 32.
- 12 Andrej Valič, Ledine in arheološka najdišča Bohinja; v: Bohinjski zbornik, Radovljica 1987, str. 38.
- 13 Metod Vojvoda, Spreminjanje kulturne krajine v Bohinju 1825-1960, doktorska dizertacija, Knjižnica Oddelka za geografijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani.
- 14 Franc Ceklin, Bohinj pod blejskim gospostvom na začetku 17.

- stoletja; v: Bohinjski zbornik, Radovljica 1987, str. 48.
- 15 Prav tam, str. 48.
- 16 Metod Vojvoda, n.d., str. 13-14.
- 17 Anka Novak, Planinsko sirarstvo; v: Bohinjski zbornik, Radovljica 1987, str. 73.
- 18 Maruša Pleterski, Železnica v Bohinju; v: Bohinjski zbornik, Radovljica 1987, str. 177.
19. Prav tam, str. 177.
- 20 Dolgoročni program razvoja turizma v Bohinju, gradivo za skupščinsko razpravo, IS skupščine občina Radovljica (delegatsko gradivo), Radovljica 1986.
- 21 Vse tabele povzemam po mikrofiših popisa prebivalstva 1981, tabeli 1-1-4 in 1-1-9 ter iz tabel, priloženih navedeni doktorski dizertaciji Metoda Vojvode (opomba 13). Oboje dosegljivo v Knjižnici Oddelka za geografijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani.
- 22 Dolgoročni program razvoja turizma v Bohinju (gl. opombo 20)
- 23 Tine Logar, Srednja vas v Bohinju; v: Fonološki opisi srpsko-hrvatskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvačenih opšte-slovenskim lingvističkim atlasom, knjiga 9. Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. Posebna izdaja, knjiga LV. Knjižnica Oddelka za slovanske jezike in književnosti na Filozofski fakulteti v Ljubljani.
- 24 Posebnosti bohinjskih govorov navajam iz naslednjih del:
Fran Ramovš, Historična gramatika slovenskega jezika, VII. Dialekti, Ljubljana 1935, str. 114-122.
Tine Logar, Slovenska narečja, Ljubljana 1957.
Dušan Čop, Onomastično-lingvistične zanimivosti Bohinja; v: Bohinjski zbornik, Radovljica 1987, str. 124-125.
- 25 Težko bi navedla več primerov, saj jih iz zabeleženih intervjujev ne morem prepisati, ker smo navadno govorili pogovorne variante, sicer pa si slišane ne nisem vedno utegnila zapisati in je ostal le nepreverjen slušni vtis.
- 26 Alojz Šiljar, Bohinjska Bistrica.
- 28 Zgodilo se je, da je med mojim obiskom pri enem od intervjuvancev, Francu Arhu, potrkal na vrata delavec Gradbenega podjetja in v srbohrvaščini vprašal, kje imajo kanalizacijski jašek, da bi se mu pri delu na cesti izognili. Prva reakcija domačih je bila: "Zapri vrata, drva van letejo!" (tikanje!) Delavec se je zmedel, vrat ni zaprl in je še kar skušal dobiti odgovor na svoje vprašanje, domači ga pa sploh niso hoteli razumeti. Odšel je,

ne da bi kaj opravil. Domači so nato svoje ravnanje pred menoj opravičili z momljanjem češ, slovensko naj se nauči.

27 Dušan Čop, n.č., str. 123.

29 Vprašanje bi zahtevalo večjo pozornost v nadaljnji raziskavi.

30 Razlike med starejšimi in mlajšimi govorci so morda bolj pomembne, kot jih jaz prikazujem.

31 Navajam nekaj primerov:

Srednja vas - Nekdo je zložil hlode tako, da so ovirali promet. Orožniku so na vprašanje, kdo je to bil, vsi odgovarjali: Jāā: hōč nō vēm. Šele na resno grožnjo je nekdo izustil: Jāā hōč nō vēm, povēm mu pa wōhka. - Šala poudarja trdnost srenjske skupnosti, obenem pa je smešna jezikovna plat odgovorov Srenjanov.

Stara Fužina - Srečata se dva Fužinarja. Prvi: Kōk? Drugi: Tōk. Včasih to šalo povedo tudi za Češnjane.

Češnjica - Zdravnik pride na obisk k bolniku. Vrata odpre žena in (že na vratih) pravi: Spī zdā. Zdravnik se užaljen obrne in gre. Poanta je sicer vulgarna, a pripovedovalcem toliko bolj zabavna, saj označuje češnjanski govor ponižujoče in pikro.

32 Zakonca Ulčar, Koprivnik.

33 Janez Odar, Stara Fužina.

34 Mojca Cvetek, Srednja vas.

35 Minka Cerkovnik, Stara Fužina.

36 Zakonca Ulčar, Koprivnik.

37 Jože Toporišič, Slovenska Slovnica, Maribor 1976, str. 15-16.

38 Marija Sodja, Marija Soklič, Bernarda Pekovec.

39 Pavel Uršič, župnik v Srednji vasi.

40 Tako poimenujem slovar izrazov, ki jih rabijo mladostniki po Sloveniji, žal še ni natančneje raziskan.

41 Janez Odar, Stara Fužina.

42 Druge deležnike pa berejo po današnji normi.

43 Velik zagovornik bohinjskih naravnih lepot in razvoja kmetijstva, sicer pa gospodar kmetije z obsežno posestjo in dolgo tradicijo.

44 Pač pa jih je več v izrazito turističnem Ribčevem laz, Ukancu.

45 Obledel in skoraj nespoznaven kažipot najdemo šele tik pred razglednikom na koncu vasi. Do tam si je treba pomagati s sprasevanjem vaščanov.

L I T E R A T U R A

Janez Dular, Zvrstnost slovenskega jezika, v: Slovenski jezik, literatura in kultura (Informativni zbornik), Ljubljana 1974, str. 57-74.

Velemir Gjurin, Interesne govorice sleng, žargon, argo; v: Slavistična revija 1, 1974, str. 65-81.

Breda Pogorelec, K vprašanju bilingvizma in diglosije iz slovenske izkušnje, Naši razgledi, 28.12.1984, str. 107.

Slovenski jezik I, Maribor 1986.

Slovenščina v javnosti, Ljubljana 1983.

Jože Toporišič, Slovenska slovnica, Maribor 1976.

Vprašalnica Etnološke topografije slovenskega etničnega ozemlja, zvezek X., Jezik, Ljubljana 1976 (skripta).

V I R I

Bohinjski zbornik, Radovljica 1987. Posebno članki: Franc Ceklin, Bohinj pod blejskim gospostvom na začetku 17. stoletja, str.46-60; Dušan Čop, Onomastično-lingvistične zanimivosti Bohinja, str.123-128; Stane Gabrovec, Prazgodovina Bohinja, str. 30-35; Anka Novak, Planinsko sirarstvo, str. 73-84; Maruša Pleterski, Železnica v Bohinju, str. 174-176; Andrej Valič, Ledine in arheološka najdišča Bohinja, str. 36-45.

Dolgoročni program razvoja turizma v Bohinju, gradivo za skupščinsko razpravo, IS skupščine občine Radovljica (delegatsko gradivo), Radovljica 1986.

Tine Logar, Slovenska narečja, Ljubljana 1957.

Kravji bal v Bohinju. Ob jubilejnem 30. kravjem balu v Bohinju, 1985. Izd. Turistično društvo Bohinj-jezero.

Popis prebivalstva 1981, mikrobiši, tabeli 1-1-4 in 1-1-9. Knjižnica Oddelka za geografijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani.

Fran Ramovš, Histrorična gramatika slovenskega jezika, VII. Dialekti, Ljubljana 1935.

Metod Vojvoda, Spreminjanje kulturne krajine v Bohinju 1825-1960, doktorska dizertacija, Knjižnica Oddelka za geografijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani.

PRILOGA 1 - STANDARDNI VPRAŠALNIK

A) PISNO SPOROČANJE

- 1- Kako ste največkrat obveščeni o tem, kar se v kraju dogaja; na oglasni deski, po radiu, iz časopisa, iz uradnega dopisa, na sestanku, zveste od sosedu, znanca, prijatelja - javni dogodki/zasebne novice?
- 2- Kaj imate raje? Zakaj?
- 3- Komu in ob kakšni priložnosti bi bilo nujno poslati pismo obvestilo: ob smrti, rojstvu, poroki, krstu, zaključku šolanja, upokojitvi, rojstnih dnevih in obletnicah, praznikih (božične in novoletne voščilnice. Če ne poveste ustno, kako potem - telefonirate, greste na obisk, sporočite po kom tretjem?
- 4- Si s kom dopisujete - kako pogosto?
- 5- Ali pri pisanju gledate tudi na lepo oblikovanost stavkov, vam kdo pomaga?
Imate za pisanje pisem ter uradnih dopisov (prošenj, pritožb, življenjepisa), za osmrtnice in zahvale. male oglase kakšno predlogo ali vzor, ki vam pomaga, da lažje in bolje oblikujete? Ste pozorni tudi na pravopisno pravilnost zapisa; uporabljate kakšne priročnike (slovenski pravopis, slovar slovenskega jezika, slovar tujk)?
- 6- Na katere časopise ste naročeni ali jih redno kupujete?
Ali kupujete knjige - leposlovje ali priročnike? Kako - v knjigarni, prek naročilnic v časopisih, pri prodajalcih, ki vas obiščejo na domu, ste član Sveta knjige?
Imate navado brati preden zaspate? Kdaj si sicer vzamete čas za branje knjig, časopisov?
- 7- Ali v kraju obstaja/je obstajal krajevni časopis? Kdo ga izdaja/je izdajal? Ali izhaja šolski časopis?

B) RAZSLOJENOST JEZIKA NA SOCIALNE IN FUNKCIJSKE ZVRSTI

- 1- Kaj menite o tem, da na radiu in televiziji govorijo drugače kot govorite vi oz. kot sploh govorimo? Čemu ta razlika?
- 2- Ali vaši otroci govorijo drugače kot vi - morda se "spakujejo" s posebnimi izrazi? Ali vaši starši govorijo drugače kot vi - bolj narečno? Kako se potem pogovarjate - ali se kdaj sprete zaradi tega?
- 3- Ali tisti, ki hodijo v šolo ali na delo iz Bohinja, govorijo drugače kot tisti, ki ves čas ostajajo v Bohinju? Vas to moti?
- 4- Ali morda obstajajo različne govorice tudi med posameznimi vasmi v Bohinju, med Zgornjo in Spodnjo dolino? V čem se izkazujejo te razlike - v izgovoru, melodiji, v besedah ali načinu, kako se pogovarjajo? Imajo posamezni govori kakšna imena?

- 5- Ali doma govorite drugače kot izven doma? Bolj pazite na izgovorjavo, ne uporabljate narečnih izrazov, na primer - na sestanku krajanov, zadružnikov, planincev, gasilcev? V šoli z učiteljem, pri stikih z župnikom? Kadar se pogovarjate z neznancem - nekom, ki ni iz Bohinja (zdajle z menoj, recimo)? Pa v trgovini, na krajevnem uradu, pri zdravniku? V službi? V gostilni, restavraciji - kateri?
- 6- Ali kdaj obiščete gledališko predstavo v Domu Joža Ažmana/ vašega KUD? Ali govore na odru kot se običajno v Bohinju pogovarjate? Vas moti govorica igralcev, zakaj? Kaj menite o recitiranju na proslavah? Ste sami kdaj recitirali?
- 7- Ali zadruga kdaj izda kakšna navodila o škropljenju, umetnem gnojenju, vzdrževanju traktorjev in podobnem? Morda predavanje o tem? Ali ta jezik zlahka razumete? Zakaj (ne)?
- 8- Kaj menite o tedenskem oznanilu na cerkvenih vratih? Ga preberete in vam je razumljivo?
- 9- Ali mora danes gasilec znati več strokovnih izrazov kot nekdaj? Kako se jih nauči - na vajah, predavanjih, s pomočjo knjige?
- 10- Ali kdaj berete zapisnike s sestankov DPO oz. organov krajevné skupnosti? Vam je vse razumljivo? Kaj menite o takšnem jeziku?

C) POJAV ZBORNEGA/SPLOŠNO POGOVORNEGA JEZIKA V JAVNIH POGOVORNIH POLOŽAJIH

- 1- Ali bi bilo na prireditvah, kot je kravji bal, tekaško prvenstvo, gasilsko ali kakšno drugo srečanje primerno na odru govoriti v narečju? Kaj pa učitelj v šoli, župnik v cerkvi? Zakaj (ne)?
- 2- Kako mora govoriti dober govornik? Katere lastnosti so važnejše?
 - glasno, razločno, tekoče
 - nazorno - s prispodobami, primeri, pregovori, verzi
 - preprosto in brez tujk
 - naravnost in brez olepšavanj
 - v narečju ali kot se običajno pogovarjamo
 - brati ali prosto govoriti(lastnosti označiti s številkami od ena do šest po pomembnosti)
- 3- Kako ponavadi govore govorniki v Bohinju (glede na zgoraj naštetó)?
- 4- Ali po govoru zafrkavate slabega ali pohvalite dobrega govornika? S kakšnimi izrazi?
- 5- Od česa menite, je odvisno, ali bo govornik dober ali slab?
 - od izobrazbe
 - če je prebral veliko knjig
 - od starosti
 - od privajenosti - če večkrat nastopa
 - od naravnega talenta
 - če ima močan glas
 - če verjame v to, kar govori

- 6- Kaj storite, če ne razumete, kaj hoče govornik povedati?
- 7- Ali se vam zdi učenje slovenščine v šoli potrebno? Ali učitelji pri pouku govore preveč učeno, knjižno - vas to moti? Ali vzpodbujate otroke k branju knjig, k pisanju, k učenju slovenščine? Zakaj (ne)?

PRILOGA 2 - TEMELJNA VPRAŠANJA IN SMERNICE INTERVJUJEV

Raba narečja: Kdo v vasi še govori na č,š,j (sekundarno mehčanje) - če, veličga, miše, pše, doie noie, u čeudru pr četn pa ščira leži? Tudi tisti, ki imajo šole, ki delajo na Bledu, Radovljici, na Jesenicah? Ali še govorite rekwa, delowa, je šla nakladat ? Ali ženske še govore na fanta - stare/mlade, poročene/tete? Jih še kličete po strem - Mink, Cilik, Marjančk? Kdaj, katero? Ali poznate in rabite besede kot (preverjanje po spisku Štefke Jazbarjeve, učiteljice v pokoju in zbirateklice folklornega gradiva v Zgornji dolini, rkp. v lasti avtorice, Stara Fužina 25)

Razlike v rabi jezikovnih sredstev glede na govorca: Ali vaši otroci oz. otroci na vasi govorijo enako kot vi? Vas kakšne besede, ki jih rabijo, motijo? Ali še vsi znajo narečje? Jih učite govoriti pravilno slovensko kot morajo znati v šoli? Ali razumete še vse izraze, ki jih govorijo vaši stari starši/starejši v vasi? Se kdaj o razlikah v govoru starejših/mlajših pogovarjate v družini, na vasi, s prijatelji? So se priseljeni v vas, poročeni v vas naučili govoriti po vaše? Ali tisti, ki gredo v šole ven, ki delajo zunaj Bohinja, ki so se odselili iz Bohinja, še znajo govoriti po domače? Kako pa govorijo učitelji na vasi, na primer ta in ta? Pa duhovnik, pri maši? Kmetijski pospeševalci? Zdravniki? Predsednik, tajnik krajevne skupnosti?

Razlike v rabi jezikovnih sredstev glede na govorni položaj: Ali v trgovini, na sestankih pasne skupnosti/društev/družbenopolitičnih organizacij/delegacij/ svetu krajevne skupnosti/pri zdravniku/ v gostilni govorite tako kot doma? Tudi mehčate glasove, pazite na izgovorjavo, se izogibate narečnih besed, nemških popačenk, ne govorite na fanta? Čemu (ne)? (preizkušanje: ali bi v trgovini vprašali za cukar, šraufciger, govorili na fanta, vprašali če je to, itd.) Kaj pa na Bistrici, v Radovljici, Kranju, v Ljubljani in drugod pri nakupih, uradnih opravkih, obiskih? Ali kateri od vaščanov v takih primerih govori drugače kot večina -kdo? Ste že kdaj doživeli, da so vas prepoznali po govoru kot Bohinjca? Kako govorite na delovnem mestu - je to običajno? Ali z neznanci va vasi - turisti, obiskovalci, uradnimi osebami govorite po domače? Zakaj (ne)? Ali zdajle z mano govorite drugače kot sicer doma?

Kako govore igralci pri gledaliških predstavah - po domače ali kot vidite na televiziji, slišite po radiu? Vas moti? Kako pa govorniki na slavnostih, pogrebih, sestankih/zborih krajanov? Ali kdo govori na pamet? Ali si sami sestavljajo govore - imate v vasi koga, ki to dobro zna?

Kako govorite z učiteljem na govorilnih urah - se izogibate narečnim izrazom, skušate govoriti lepše - kako? Z duhovnikom v župnišču, z zdravnikom v zdravstvenem domu, na krajevnem uradu z uradnikom? Z mehanikom, ki vam popravlja traktor? Na sestankih planincev/gasilcev! turističnega društva itd.? Ali imate gasilci/lovci/gorski reševalci/smučarji/drugo kakšne posebne izraze, ki jih sicer ne uporabljate, ki jih ni niti v učbenikih za izpite? Kdo ve največ teh izrazov, jih mlajši povzemajo?

Kako govore otroci v vrstcu/šoli? Kako učitelji? Kaj menite o rabi pravilne slovenščine pri pouku, o poučevanju slovenskega jezika, je to smiselno?

Pisno obveščanje: Kako obvestite sorodnike, prijatelje, sosede o družinskih dogodkih - smrti, poroki, tojstvu, kako jih povabite na slovesnost - ustno osebno/po telefonu, s pismom, telegramom? Si s kom redno dopisujete? Ali vam organizacije in društva pošiljajo pismena vabila za sestanke? Kako izveste za razne prireditve, dogodke v kraju, v Bohinju?

Bralna kultura: Katere časopise naročate/kupujete/berete? Ali kupujete knjige - kje, kakšne? Imate čas brati jih? Si jih izposojate v knjižnici? Se v družini, na vasi, sploh kje pogovarjate o kakšni knjigi?

PRILOGA 3 - ABECEDNI SEZNAM INFORMATORJEV

Bohinjska Bistrica

1. Franci Arh, 1928, Vodnikova 7, poklicna šola, upokojen kot direktor TOZD Zičnice Vogel, 2. Julijana Gundrič, 1947, Savska 12, višja šola, predmetna učiteljica na COŠ J. Mencinger, 3. Simon Fortuna 1948, Ajdovska 24a, visoka šola, župnik, 4. Maja Gašperin, 1967, Pod rebrom 4, srednja šola, študentka biologije, 5. Marija Krkoč, 1957, srednja šola, vzgojiteljica, 6. Ivanka Logar, 1924, Majhnova 13, srednja šola, poštna uslužbenka v pokoju, 7. Andrej Ogrin, 1960, Grajska 31, visoka šola, kmet na domači kmetiji, 8. Franc Ogrin, 1921, Grajska 31, osnovna šola, kmet, 9. Metka Preželj, 1942, srednja šola, vodja VVE Bohinjska Bistrica, 10. Mišo Serajnik, 1940, Vackova 5, visoka šola, prof. zgodovine v Radovljici, 11. Mihaela Serajnik, 1946, visoka šola, defektolog v Radovljici, 12. Alojz Šiljar, 1911, Prečna 4, osnovna šola, kmet in prevoznik v pokoju, 13. Andrej Šiljar, 1947, Prečna 6, višja šola,

ravnatelj COŠ J. Mencinger, 14. Sonja Šiljar, 1951, Prečna 6, višja šola, predmetna učiteljica v COŠ J. Mencinger, 15. Magda Zgaga, 1946, Triglavska 15, srednja šola, zobotehnik v zdravstvenem domu v Bohinjski Bistrici, 16. Stanka Zupan, 1938, srednja šola, tajnik krajevne skupnosti, 17. Jože Žvan, 1928, Mencingerjeva 6, osnovna šola in kv. prometna šola, upokojen šofer, kmet.

Stara Fužina

1. Minka Cerkovnik, 1958, Stara Fužina 196, višja šola, učiteljica v COŠ J. Mencingerja, 2. Stefka Jazbar, 1904, Stara Fužina 24, višja šola, upokojena učiteljica, 3. Tončka Logar, 1942, Stara Fužina 195, osnovna šola, delavka Lipa v Bohinjski Bistrici, 4. Janez Odar, 1940, poklicna šola, delavec jeseniške železarne, Stara Fužina 120, 5. Ivanka Polak, 1925, osnovna šola, Stara Fužina 166, gospodinja, 6. Urška Repinc, 1960, Stara Fužina 206, višja šola, učiteljica v COŠ J. Mencinger, 7. Franca Žagar, 1904, osnovna šola, Stara Fužina 114, gospodinja.

Srednja vas

1. Mojca Cvetek, 1967, Srednja vas 22, srednja šola, trenutno neza-poslena, 2. Tilka Cvetek, 1938, Srednja vas 52, srednja šola, računovodja Turističnega društva Bohinj-jezero, 3. Alenka Jensterle, 1954, visoka šola, prof. ekonomije v Radovljici, 4. Janez Stare, 1938, visoka šola, direktor GKZ Srednja vas, 5. Valči Stare, 1960, srednja šola, Srednja vas xx, vodja VVE Srednja vas, 6. člani družine Špančovich, Minka Kocjanc, Srednja vas 50 (sestra z možem, nečaki, otroci nečakov), 7. Pavel Uršič, 1940, Srednja vas 1, visoka šola, župnik, 8. Bogdan Zupan, 1923, Srednja vas 69a, višja šola, vodja podružnice COŠ J. Mencinger v Srednji vasi, 9. Cilka Zupan, poklicna šola, Srednja vas 69a, gospodinja (vodja dramske sekcije), 10. Anton Zupanc, 1929, poklicna šola, Srednja vas 48, delavec Lipa v Bohinjski Bistrici.

Koprivnik

1. Alfred Dobravec, 1963, Koprivnik 12, poklicna šola, delavec na Bledu, 2. Marica Sodja, 1939, Koprivnik 6, poklicna šola, trgovka na Koprivniku, 3. Zdravko Sodja, 1936, Koprivnik 6, poklicna šola, kmet, 4. Alojz Ulčar, 1913, Koprivnik 26, osnovna šola, gozdni delavec v pokoju, 5. Francka Ulčar, 1914, Koprivnik 26, osnovna šola, gospodinja.

Knjižnica v Bohinjski Bistrici ima veliko knjig in bolj malo bralcev

Berejo le še šolarji in upokojenci?

Bohinjska Bistrica, decembra — V kulturnem domu Joža Ažmana v Bohinjski Bistrici je dobila prostore tudi podružnica radovljiške knjižnice.

»Na policah imamo okrog 4700 knjig. Članov je približno petsto, redno pa si izposoja knjige le okrog sto bralcev,« je povedala knjižničarka Rozka Sušnik. »Tudi jaz sem mislila, da se bom v pokoju lahko bolj posvetila knjigam. Pa ni tako. Pregledam časopise, malo posedim pred televizijo, za branje knjig pa mi ponavadi že zmanjka časa.«

V knjižnici v Bohinjski Bistrici (odprta je ob torkih popoldne in ob petkih dopoldne) si izposojajo knjige predvsem prebivalci iz spodnje bohinjske doline. Prevladujejo šolarji in upokojenci, delavcev je malo, kmetov še manj. Nekatere knjige so stalno med bralci, druge samevajo na policah že od dne, ko so se odprla vrata nove

knjižnice. Gre predvsem za razne strokovne knjige, za politiko, filozofijo...

»Najraje prebiram resnične, življenjske zgodbe ali vsaj takšne, ki bi se lahko uresničile,« je dejala Francka Stare, ki redno, prav vsak teden, prestopi prag knjižnice. »Pri jedi berem in tudi pred spanjem. Na teden preberem povprečno dve knjigi. Izbira v knjižnici je zame že dokaj skromna, vendar me to posebej ne moti. Nekatere knjige vzamem v roke tudi drugič in tretjič. Clovek, ki veliko bere, tudi precej pozabi, pomeša zgodbe iz različnih knjig in podobno. Knjig ne kupujem. Nimam prostora zanje in še predrage so za upokojence.«

Lojze Korošec iz Bohinjske Bistrice je priznal, da je pravi knjižni molj. Še dobro se spominja časov, ko so brali pri svečah in petrolejkah, kako so ga doma priganjali, naj knjige že vendarle pusti pri miru in naj gre raje delat. »Veliko berem, še najrajši dela naših klasikov — Cankarja, Trdine, Mencin-

Redni bralci in izposojevalci knjig: Lojze Korošec, Ivan Cvek in Francka Stare.

gerja, Finžgarja..., razne vojne romane. Na teden preberem štiri ali pet knjig,« je dejal.

Ivan Cvek je povedal, da so ljudje včasih več brali kot danes, ker ni bilo televizije, kina in drugih možnosti za zabavo in razvedrilo. »Televizija me tudi danes ne privlači, raje berem knjige, razne zgodovinske in vojne romane, zapetljaje na sodnih procesih, kriminalke.«

C. Zaplotnik